

Αξιολόγηση της εφαρμογής αγροτο-περιβαλλοντικής
πολιτικής στην Ελλάδα.

Οι περιπτώσεις των προγραμμάτων του Κανονισμού ΕΕ/2078/92:
Μείωση της νιτρορύπανσης στη Θεσσαλία και Βιολογική Γεωργία στη Μεσσηνιακή
Μάνη'

Γιώργος Βλάχος

1 Η αγροπεριβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα

1.1 Περιβάλλον και γεωργία στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα για το σχεδιασμό του πρώτου αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος ακολουθήθηκε μια καινοτόμος για τον αγροτικό τομέα διαδικασία. Μία ομάδα εργασίας ειδικών (Κούμας κ.α., 1992) συνέταξε διαγνωστική μελέτη που αντιμετώπιζε, όσο επέτρεπαν τα διαθέσιμα στοιχεία εκείνης της εποχής, αρκετά ολοκληρωμένα και επαρκώς τεκμηριωμένα τη σχέση γεωργικών δραστηριοτήτων και περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Η μελέτη αυτή ήταν ουσιαστικά η πρώτη καταγραφή της κατάστασης που επικρατούσε στο αγροτικό περιβάλλον της Ελλάδας και του βαθμού που οι γεωργικές δραστηριότητες το είχαν επηρεάσει. Αποτέλεσε μέρος του Γενικού Πλαισίου Εφαρμογής του Κανονισμού 2078/92 στην Ελλάδα. Σ' αυτήν την αξιολόγηση αναδείχθηκαν και, γεγονός σημαντικότερο, τεκμηριώθηκαν τα κυριότερα προβλήματα που υπήρχαν στο αγροτικό περιβάλλον.

Το ζήτημα της διάβρωσης των εδαφών αναδείχθηκε ως το σημαντικότερο συνδεδεμένο με τη γεωργία περιβαλλοντικό πρόβλημα της Ελλάδας . Αυτό αποδίδεται κατά κύριο λόγο στις γεωμορφολογικές συνθήκες της χώρας δηλαδή τη μεγάλη έκταση που βρίσκεται σε περιοχές με κλίση. Σε κάποιες περιοχές, μάλιστα, συμπίπτει η κλίση με εδάφη τα οποία ευνοούν τη διαδικασία της διάβρωσης. Δεύτερος παράγοντας ο οποίος συνδράμει στην εμφάνιση διαβρωτικών φαινομένων βρέθηκε ότι είναι το κλίμα και συγκεκριμένα οι ραγδαίες βροχοπτώσεις που διαδέχονται παρατεταμένες άνυδρες περιόδους που είναι συχνότατο φαινόμενο σε μεγάλες περιοχές της χώρας. Αυτοί οι δύο φυσικοί παράγοντες συμπίπτουν σε αρκετές περιοχές, με αποτέλεσμα τον υψηλό κίνδυνο διάβρωσης.

Σ' αυτό το ευαίσθητο οικολογικά περιβάλλον μια σειρά γεωργικών δραστηριοτήτων έχουν, όπως είναι φυσικό, αρκετά μεγάλη επίδραση. Η άροση κάθετα στις ισοψείς, η καλλιέργεια των ζωνών οι οποίες αφήνονταν στο παρελθόν ακαλλιέργητες για την αποφυγή της διάβρωσης, οι πολλαπλές επεμβάσεις

κατεργασίας του εδάφους, το ψιλοχωμάτισμα, η εγκατάλειψη ή και καταστροφή των αναβαθμίδων είναι μερικές από τις γεωργικές πρακτικές οι οποίες συμβάλλουν στην εμφάνιση διαβρωτικών φαινομένων. Όσον αφορά στις κτηνοτροφικές πρακτικές, η εντατική βόσκηση των βοσκοτόπων καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, ακόμα και χωρίς την εφαρμογή της φωτιάς που, πάντως, δεν είναι άγνωστη ως πρακτική, σε επίπεδα βοσκοφόρτωσης υπερβαίνοντα τη βοσκοϊκανότητα, είναι η κυριότερη αιτία για την εμφάνιση διαβρωτικών φαινομένων. Από την άλλη μεριά η εγκατάλειψη πολλών, δυσπρόσιτων κυρίως, βοσκοτόπων και η μη βόσκησή τους έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων ποσοτήτων βιομάζας οι οποίες, κατά τη διάρκεια της ξηρής περιόδου με τις υψηλές θερμοκρασίες, είναι από τις περιοχές όπου ο κίνδυνος πυρκαγιάς είναι εξαιρετικά αυξημένος, με όλες τις επιπτώσεις που η πυρκαγιά έχει στην επιτάχυνση των διαβρωτικών φαινομένων (Παπαναστάσης, 1992).

Από τους συγγραφείς αναφέρεται ότι το 26,5% της επιφάνειας της χώρας παρουσιάζει έντονη διάβρωση ενώ σύμφωνα με τους υπολογισμούς του προγράμματος CORINE (Κούμας κ.α.. 1992), το 1990, το 34% των εδαφών της χώρας κατατάχθηκε στην κατηγορία του υψηλού κινδύνου διάβρωσης. Άλλες πηγές αναφέρουν παρόμοια ποσοστά, όπως η μελέτη ομάδας εργασίας του Υπ. Γεωργίας του 1998, κατά την οποία ποσοστό 29,8% της χώρας τελεί υπό έντονη διάβρωση. Τέλος σύμφωνα με το Ελληνικό Σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της ερημοποίησης, το ποσοστό της γης της ελληνικής επικράτειας που απειλείται από ερημοποίηση είναι γύρω στο 30%. (ΚΥΑ 99605/3719/23-7-2001)

Στην διαγνωστική έκθεση του 1992, σε δεύτερη, σε σχέση με τη διάβρωση των εδαφών, μοίρα τέθηκαν οι τρεις γεωργικές πρακτικές της εντατικοποίησης που επίσης δημιουργούν περιβαλλοντικά προβλήματα. Η άρδευση, η λίπανση και η φυτοπροστασία.

Σημαντικότερος των τριών φαίνεται να είναι ο ρόλος που παίζει η ραγδαία επέκταση της άρδευσης σύμφωνα με τον Μπέοπουλο (1996) αφού, η απόφαση του παραγωγού για την επέκταση της άρδευσης, συνεπιφέρει την ανάγκη για

προμήθεια βελτιωμένου πολλαπλασιαστικού υλικού, λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, έτσι ώστε να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της παραγωγής του. Το ποσοστό επέκτασης της άρδευσης, όπως αναφέρεται από το συγγραφέα, από 15% το 1963 σε 38% της γεωργικής γης το 1993, είναι εντυπωσιακός αλλά περισσότερο εντυπωσιακά είναι τα στοιχεία που παρατίθενται και που δείχνουν ότι ο υπερδιπλασιασμός της άρδευσης, στην τριακονταετία αυτή, εντοπίζεται στις πεδινές (153 % αύξηση) και στις ημιορεινές που διπλασιάστηκε ενώ στις ορεινές έμεινε σχεδόν στάσιμη. Η επέκταση της άρδευσης στις αροτραίες καλλιέργειες, όπου τριπλασιάστηκε, είχε σαν αποτέλεσμα το βαμβάκι το 1993 να καλύπτει το 26% των αρδευόμενων εκτάσεων και ο αραβόσιτος το 16%.

Το μεγάλο, συγκριτικά με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ποσοστό εξάρτησης της γεωργίας από υπόγειες πηγές για άρδευση, οι εκτιμήσεις για το οποίο ποικίλλουν από 24% ως 35% αλλά και η αναμφισβήτητη θέση της γεωργίας ως σημαντικότερου χρήστη ύδατος, αφού με όλες τις εκτιμήσεις η ποσότητα ύδατος που καταναλώνεται στη γεωργία υπερβαίνει τα 4/5 της συνολικής ποσότητας, συμπληρώνει την εικόνα από πλευράς κατανάλωσης. Η περιβαλλοντική πλευρά της χρήσης του νερού εντοπίζεται στην ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ διαφόρων χρήσεων, όπως οι βιομηχανικές και οι αστικές. Αυτός ο ανταγωνισμός εντείνεται, σε περιόδους ξηρασίας και σε συγκεκριμένες περιοχές όπως οι τουριστικές, όπου η σημειακή χρονικά αλλά σημαντική, αύξηση του πληθυσμού συμπίπτει με την περίοδο της μεγαλύτερης γεωργικής ζήτησης αλλά και της μικρότερης «προσφοράς» . Ο ανταγωνισμός όμως είναι έντονος και μεταξύ των περιοχών στον ίδιο το γεωργικό τομέα και σε πολλές περιπτώσεις αυτός υπερβαίνει, και στη χώρα μας, τα εθνικά σύνορα, αφού το 25% των επιφανειακών υδάτων της χώρας έρχεται από γειτονικές χώρες (Κουβέλης, 1996).

Πέραν όμως της έντασης του ανταγωνισμού για τη χρήση του νερού, πρακτικές όπως η υπεράντληση¹, η ελλιπής στράγγιση ή και η χρήση των υδάτων στράγγισης για άρδευση και οι ακατάλληλες μέθοδοι άρδευσης έχουν σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση ή και την καταστροφή των υπόγειων υδροφορέων, την υποβάθμιση της ποιότητας των εδαφών ή και τη διάβρωση.

Για τη λίπανση, τη δεύτερη πρακτική που στη διαδικασία της εντατικοποίησης μπορεί να δημιουργήσει περιβαλλοντικά προβλήματα, κάποια μεγέθη επιμέρους παραγόντων δίνουν την εικόνα του προβλήματος. Το πρώτο μέγεθος είναι η ταχύτατη αύξηση της κατανάλωσης ως τις αρχές της δεκαετίας της του 1990, που έφτανε να διπλασιάζεται ανά δεκαετία στα 20 πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, να αυξάνεται κατά 4,5% και 2,3 % ετησίως αντιστοίχως τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 (Μπεόπουλος, 1996). Η τάση αυτή φαίνεται να κάμφθηκε την τελευταία δεκαπενταετία. Πάντως, σε μέσους όρους, η κατανάλωση ανά στρέμμα δεν φαίνεται να είναι τόσο υψηλή όταν συγκριθεί φυσικά με τις καταναλώσεις στις αντίστοιχες καλλιέργειες των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Η μεγάλη διακύμανση στη χρήση, με κυριότερο παράγοντα διαφοροποίησης την επικρατούσα καλλιέργεια, που φτάνει σε σχέσεις 1:14 από νομό σε νομό (Μπεόπουλος, 1996) αλλά και η μεγάλη ποικιλία στο συντελεστή χρησιμοποίησης των θρεπτικών στοιχείων που ξεκινάει στην περίπτωση του αζώτου 10% και φτάνει στο 71% ανάλογα με τη καλλιέργεια, το έδαφος, το χρόνο και τον τρόπο εφαρμογής, είναι κάποιες άλλες αναλογίες και ποσοστά που περιγράφουν την κατάσταση στη διαχείριση των θρεπτικών στοιχείων στη χώρα μας. Ένα εθνικό ισοζύγιο θρεπτικών στοιχείων (Πίνακας 1) δείχνει το 1982 μέση χρήση από τα φυτά 54% στην περίπτωση του αζώτου, που σημαίνει ότι το 46% του αζώτου που πρόσθεταν οι παραγωγοί ως λίπασμα παρέμενε στο περιβάλλον και είτε εξαερώνεται ή εκπλένεται και διηθείται συσσωρευόμενο στα νερά, επιφανειακά και υπόγεια.

¹ Μία άξια αναφοράς παράλειψη της εισήγησης της ομάδας εργασίας του Υ.Γ. για την διαχείριση της αγροτοπεριβαλλοντικής πολιτικής το 1998 είναι αυτή του ζητήματος της άρδευσης και της διαχείρισης του αρδευτικού ύδατος.

Πίνακας 1-1 Εθνικό ισοζύγιο θρεπτικών στα ελληνικά εδάφη (σε τόννους).

Προστεθέντα			Έτος	Απορροφηθέντα		
N	P ₂ O ₅	K ₂ O		N	P ₂ O ₅	K ₂ O
83.480	73.123	9.035	1961	89.938	32.523	59.744
335.100	115.500	40.000	1982	182.381	65.275	119.274

Πηγή: Κουκουλάκης, (1991, όπως αναφέρεται στο Κούμας κα. 1992)

Το ποσοστό αξιοποίησης των αζωτούχων λιπασμάτων από τα φυτά φαίνεται, επίσης, να μειώνεται διαχρονικά και μάλιστα σημαντικά, αφού το 1955 φαίνεται ότι τα σιτηρά και το καλαμπόκι χρησιμοποιούσαν το σύνολο σχεδόν του προστιθέμενου αζώτου (Σιμώνης, 1988, όπως αναφέρεται στο Κούμας κα. 1992).

Ο συνδυασμός, συνεπώς, της υπερβολικής χρήσης λιπασμάτων με ακατάλληλες πρακτικές εφαρμογής έχει σαν αποτέλεσμα τη ρύπανση των επιφανειακών και υπογείων υδάτων.

Τέλος, αυτό το τρίπτυχο της εντατικοποίησης (Μπεόπουλος και Σκούρας, 1999) συμπληρώνεται με τη χρήση φυτοφαρμάκων. Στην περίπτωση της Ελλάδας φαίνεται να είναι σε χαμηλότερα επίπεδα από τον Κοινοτικό μέσο όρο. Από την άλλη πλευρά, ο χαμηλός σχετικά μέσος όρος, λόγω της ποικιλίας των χρησιμοποιούμενων δραστικών ουσιών, ποσοτήτων αλλά και πρακτικών εφαρμογής, υποκρύπτει περιπτώσεις υπερβολικής και ανορθολογικής χρήσης. Η μείωση των αμειψισπορών, η εξειδίκευση των καλλιεργειών, η έλλειψη εμπειρίας ή/και γεωργικών συμβουλών έχει σαν αποτέλεσμα την ανάγκη για μεγαλύτερη χρήση φυτοφαρμάκων, τη εμφάνιση φαινομένων ανθεκτικότητας κ.α. Η εξόντωση των ωφελίμων και των θηρευτών οργανισμών έχει σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση της βιοποικιλότητας.

Η ρύπανση των επιφανειακών αλλά και των υπογείων υδάτων με φυτοφάρμακα είναι άλλη μία επίδραση. Από αποτελέσματα δειγματοληψιών κατά την περίοδο 1997-1998 στη βόρεια Ελλάδα προκύπτει ότι τόσο τα νερά της βροχής όσο και το νερό ποταμών, λιμνών αλλά και γεωτρήσεων ήταν επιβαρυνμένα με υπολείμματα

φυτοφαρμάκων (Υ. Γεωργίας 2000, 2002). Φαίνεται ότι η κυριότερη αιτία ήταν οι χειρισμοί των παραγωγών μετά τον ψεκασμό όπως ο καθαρισμός των ψεκαστικών κλπ.

Στα αναφερόμενα στις προαναφερθείσες εργασίες επισκόπησης κύρια προβλήματα που προκαλούν οι γεωργικές δραστηριότητες στο περιβάλλον στη χώρα μας θα μπορούσαν να προστεθούν, στο φως νεώτερων θεωρήσεων, μερικά, ήσσονος σχετικά σημασίας, περιβαλλοντικά προβλήματα που σχετίζονται με την άσκηση της γεωργίας στην Ελλάδα.

Μία επιπλέον πτυχή της εντατικοποίησης είναι η εξειδίκευση των εκμεταλλεύσεων. Η εξειδίκευση έχει τρεις όψεις η κάθε μία από τις οποίες θα μπορούσε να προκαλέσει περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η πρώτη όψη είναι η διαρκώς εντεινόμενη αύξηση του χρόνου εναλλαγής και απλούστευση των αμειψισπορών. Επικρατεί η αποκλειστική χρήση των αγροτεμαχίων στο σχήμα αρδεύσιμα – βαμβάκι, καλαμπόκι, ξηρικά – σκληρό σιτάρι. Η δεύτερη όψη είναι αυτή τη μείωσης των καλλιεργούμενων φυτών στην εκμετάλλευση. Σε πολλές περιπτώσεις οι εκμεταλλεύσεις καλλιεργούν μόνο ένα είδος. Η συνδρομή αυτών των δύο παραγόντων, της μονοκαλλιέργειας δηλαδή, και της έλλειψης αμειψισπορών δημιουργεί το φαινόμενο να καλλιεργούνται εκτεταμένες περιοχές αποκλειστικά με ένα είδος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο νομός Λάρισας, όπου το 64% των αρδευόμενων εκτάσεων το 1999/2000 καλλιεργήθηκαν με βαμβάκι και, μάλιστα, το 84 % αυτής της έκτασης καλλιεργείται σε εκμεταλλεύσεις άνω των 50 στρεμμάτων με μέσο όρο τα 116 στρέμματα βαμβακιού ανά εκμετάλλευση. Πέραν των αυτονόητων επιπτώσεων στη βιοποικιλότητα και το τοπίο, η πρακτική αυτή έχει επιπτώσεις στην γονιμότητα του εδάφους μέσω της οξίνισης και της γενικότερης υποβάθμισης της ποιότητάς του. Καθιστά, επίσης, αναγκαία τη χρήση αυξημένων ποσοτήτων τόσο ζιζανιοκτόνων όσο και εντομοκτόνων αφού η αντιμετώπιση επιφυτειών είναι πολύ πιο δυσχερής.

Η συνεχής μονοκαλλιέργεια, η κακή στράγγιση, η χρήση ύδατος από τα στραγγιστικά κανάλια για άρδευση είναι κάποιες από τις πρακτικές που σε

συνδυασμό με περιβαλλοντικούς παράγοντες όπως η ύπαρξη όξινων μητρικών πετρωμάτων και οι μειωμένες βροχοπτώσεις έχουν σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση παθογένειας στα καλλιεργούμενα εδάφη.

Πίνακας 1-2 Παθογενή εδάφη στην περιφέρεια της Θεσσαλίας

Νομός	Παθογενή εδάφη ως ποσοστό της γεωργικής γης	Αλατούχα- Αλκαλιωμένα παθογενή εδάφη ως ποσοστό της αρδευόμενης έκτασης
Καρδίτσας	10,1%	0,2%
Λάρισας	7,5%	6,2%
Μαγνησίας	8,6%	0,7%
Τρικάλων	7,6%	0,4%
Σύνολο Θεσσαλίας	8,3%	2,7%

Πηγή: Πρόγραμμα δράσης για το Θεσσαλικό πεδίο (2001) επεξεργασία του συγγραφέα

Η τρίτη όψη της εξειδίκευσης είναι η απώλεια καλλιεργούμενων ειδών και ποικιλιών όπως και τοπικών φυλών ζώων. Η στροφή σε αποδοτικά και ανταγωνιστικά είδη, ποικιλίες και φυλές ζώων η οποία γίνεται δυνατή με την εισαγωγή άρδευσης, λίπανσης και φυτοπροστασίας αλλά και την ύπαρξη αναλόγων υποδομών ωθεί στην εξαφάνιση σειρά καλλιεργούμενων ποικιλιών και εκτρεφόμενων φυλών ζώων. Χαρακτηριστικά στην έκθεση της ομάδας εργασίας (1998) αναφέρεται ότι, ενώ το 1940 το 80% της σιτοπαραγωγής παραγόταν από 70 ποικιλίες, το 1998 το ίδιο ποσοστό παραγόταν μόνον από τρεις.

Το ζήτημα της βιοποικιλότητας τόσο στα καλλιεργούμενα είδη όσο και στα ενδημικά, αναδεικνύει άλλη μια πλευρά της σημασίας των γεωργικών οικοσυστημάτων που βρίσκονται στις ορεινές/ημιορεινές περιοχές της χώρας. Σύμφωνα με την ίδια έκθεση στις ορεινές/ ημιορεινές καλλιεργούνται 5.000 διαφορετικά είδη και ποικιλίες ενώ ενδημούν πάνω από 7.500 είδη και ποικιλίες

αυτοφυών. Οι γαίες με εκτατικές καλλιέργειες και εκτροφές², υπολογίζεται ότι καταλάμβαναν το 60% της γεωργικής έκτασης της χώρας (Bignal and McCracken, 1996) στην πλειοψηφία τους βρίσκονται στις ορεινές περιοχές. Αυτές οι περιοχές που απειλούνται τόσο από διαδικασίες εντατικοποίησης, σε κάποιες περιπτώσεις, εγκατάλειψη σε άλλες αλλά και από αλλαγές στη χρήση της γης προς όφελος αστικών χρήσεων και χρήσεων αναψυχής, ειδικά στις περιοχές που συμπίπτουν η γειτονεύουν με τουριστικούς προορισμούς.

Τέλος, για να κλείσουμε τη σύντομη αναφορά στη σχέση γεωργίας και περιβάλλοντος στην Ελλάδα, ένας άλλος χώρος όπου φαίνεται να επηρεάζεται από την άσκηση της γεωργίας είναι το αγροτικό τοπίο. Η εκτεταμένη μονοκαλλιέργεια, η καταστροφή φυτοφρακτών, συστάδων δένδρων και μεμονωμένων δένδρων για την εκμετάλλευση του χώρου και τη διευκόλυνση των εργασιών αλλοιώνουν το γεωργικό τοπίο. Ο καθαρισμός και η καλλιέργεια των περιθωρίων των αγροτεμαχίων, ο καθαρισμός των όχτων στα αυλάκια η καταστροφή των αναχωμάτων και των αναβαθμίδων είτε αυτές υποστηρίζονται από λιθοδομές είτε όχι, είναι κάποιες από τις επιπτώσεις της εντατικοποίησης στο γεωργικό τοπίο. Αλλά και η εγκατάλειψη μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις. Η παραμέληση των αναβαθμίδων έχει σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή τους καταστροφή με προφανή αποτελέσματα στο τοπίο. Η εξάπλωση ανεπιθύμητης βλάστησης όπως θάμνων και άλλων ξυλωδών σε διάκενα που προηγουμένως βόσκονταν ή/και καλλιεργούνταν έχει σαν αποτέλεσμα την μείωση της ποικιλότητας του τοπίου.

1.2 Σχεδιασμός και εφαρμογή του πρώτου αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος

1.2.1 Σχεδιασμός

Βάσει της αξιολόγησης που προαναφέρθηκε συντάχθηκε το πρόγραμμα το οποίο περιείχε εννέα συνολικά μέτρα εκ των οποίων τα τέσσερα προβλεπόταν να έχουν πεδίο εφαρμογής το σύνολο της χώρας και τα υπόλοιπα θα επικέντρωναν σε

² Ο όρος εκτατικότητα χρησιμοποιείται με την έννοια της μη εντατικότητας.

συγκεκριμένες περιοχές της χώρας. Τα μέτρα, το μέρος του προϋπολογισμού καθώς και οι κύριοι στόχοι του προγράμματος φαίνονται στον Πίνακα 3).

Το φιλόδοξο του εγχειρήματος φαίνεται με την πρώτη ματιά. Μια μεγάλη έκταση της χώρας, 4,9 εκατομμύρια στρέμματα, ένα σημαντικό ποσοστό (5,35 %)³ της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης προβλεπόταν να καλύπτεται από τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, ήδη από την πρώτη περίοδο εφαρμογής.

Τα αγροπεριβαλλοντικά προβλήματα που διαγνώστηκαν και στα οποία θα έπρεπε να αποτελεί απάντηση το αγροπεριβαλλοντικό πρόγραμμα ήταν κατά πρώτο λόγο η διάβρωση και ακολουθούσε το τρίπτυχο της εντατικοποίησης. Στον αρχικό σχεδιασμό, ένα μεγάλο ποσοστό, κοντά στα 2/3, των διαθέσιμων πόρων σχεδιαζόταν να κατευθυνθεί σε ένα μέτρο εθνικής κάλυψης που κύριο στόχο θα είχε την καταπολέμηση της διάβρωσης αντιμετωπίζοντας τα επιμέρους αίτια αυτής.

³ Υπολογίζοντας 10 στρέμματα ανά ζωική μονάδα και προσθέτοντας στην καλλιεργούμενη γεωργική γη και τους βοσκοτόπους, τόσο τους ιδιωτικούς όσο και τους δημόσιους/δημοτικούς

Πίνακας 1-3 Πρώτη περίοδος εφαρμογής αγροπεριβαλλοντικών μέτρων στην Ελλάδα. Κανονισμός ΕΟΚ/2078/92. Αρχικός Σχεδιασμός.

Προγράμματα	Στόχοι	Έκταση	% Προ/σμού
<i>Εθνικής εμβέλειας</i>			
Βιολογική γεωργία	-Μείωση της ρύπανσης -Προστασία άγριας ζωής – δημόσιας υγείας	60.000	4,05
Μακροχρόνια παύση καλλιέργειας	-Αύξηση βιοποικιλότητας -Προστασία υδάτων	300.000	10,50
Κατάρτιση / εκπαίδευση ευαισθητοποίηση			1,78
Αντιδιαβρωτική προστασία / Εκτατικοποίηση κτηνοτροφίας / αποκατάσταση καμένων γεωργικών εκτάσεων / Διαχείριση εγκαταλελειμμένων γεωργικών εκτάσεων	-Αντιδιαβρωτική προστασία -Προστασία χλωρίδας πανίδας από φωτιά	3.800.000	64,00
<i>Τοπικά</i>			
Μείωση νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης στο Θεσσαλικό Κάμπο	-Μείωση νιτρορύπανσης επιφανειακών και υπόγειων υδροφορέων	250.000	6,16
Διατήρηση απειλούμενων τοπικών φυλών ζώων	-Προστασία βιοποικιλότητας	11.435 ΖΜ	0,71
Διατήρηση καλλιεργούμενων ειδών και ποικιλιών	-Προστασία βιοποικιλότητας	25.000	0,46
Διατήρηση αγροτικού τοπίου	-Προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς -Προστασία εδάφους, χλωρίδας και πανίδας	350.000	10,94
Διατήρηση βιότοπων εξαιρετικής σημασίας	-Διατήρηση χλωρίδας και πανίδας -Προστασία βιοποικιλότητας		1,45

Πηγή: Υπ. Γεωργίας, 1994. Γενικό Πλαίσιο Εφαρμογής Καν. 278/92, όπως αναφέρεται στο Βλάχος και Μπεόπουλος, 1999.

Έτσι, πέραν των μέτρων που στόχευαν στην ανάταξη των διαβρωτικών φαινομένων περιλαμβάνονταν προβλέψεις για την εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας με τη μείωση της πίεσης από τη βόσκηση (μία από τις κύριες διαγνωσθείσες αιτίες διάβρωσης) αλλά και τη διαχείριση τόσο καμένων όσο και εγκαταλελειμμένων εκτάσεων. Το πρόγραμμα θα κάλυπτε μεγάλο ποσοστό της έκτασης που προβλεπόταν να καλύψουν τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα (78%), αν, μάλιστα, θεωρηθεί ότι θα στόχευε σε περιοχές υπό άμεσο κίνδυνο διάβρωσης στην πλήρη τους ανάπτυξη θα κάλυπτε το 10% των εκτάσεων αυτών.

Για τη ρύπανση των νερών από τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα, τα δύο από τα τρία στοιχεία της εντατικοποίησης, στο πρόγραμμα προβλέπονταν τρία μέτρα, τα δύο εξ αυτών πολλαπλής στόχευσης. Η ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας και η μακροχρόνια παύση της καλλιέργειας και το, περιβαλλοντικά και τοπικά εστιασμένο μέτρο, της μείωσης της ρύπανσης από νιτρικά γεωργικής προέλευσης στον Θεσσαλικό κάμπο, που αρχικά περιλάμβανε τους τέσσερις νομούς της Θεσσαλίας (Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων). Το τελευταίο με λίγο πάνω από το 6% των πόρων του αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος προβλεπόταν να καλύψει το 10% περίπου της αρδευόμενης έκτασης της Θεσσαλίας. Αργότερα, βέβαια, επεκτάθηκε και στους δήμους και τις κοινότητες της βόρειας περιοχής του νομού Φθιώτιδας, μιας και ανήκουν στο Θεσσαλικό κάμπο.

Στον αρχικό σχεδιασμό φαίνεται να υπήρχαν αρκετά προγράμματα που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, σε όλες τις διαστάσεις της. Ως προς την γενετική βιοποικιλότητα προβλεπόταν η διατήρηση αγροτικών ζώων που άνηκαν σε υπό εξαφάνιση, επισφαλούς διατήρησης ή και ευαίσθητες φυλές σε πρόγραμμα με κατανομή κάτω από 1% των συνολικών πόρων για την εκτροφή 11.500 ΖΜ. Επιπροσθέτως, για τη διατήρηση των απειλούμενων καλλιεργούμενων ειδών και ποικιλιών, το μέτρο πρόβλεπε ένα μικρό ποσοστό των πόρων ενώ η ενίσχυση πρακτικών αμειψισποράς, όπως στην περίπτωση της αποτροπής της νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης και της βιολογικής γεωργίας,

θα μείωνε τη μονοκαλλιέργεια και θα ενίσχυε τη γεωργική βιοποικιλότητα. Η προστασία και βελτίωση της βιοποικιλότητας που αφορά την άγρια ζωή ήταν μέσα στους στόχους των μέτρων για την ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας, για την μακροχρόνια παύση της καλλιέργειας γεωργικών γαιών, την αποκατάσταση καμένων και τη διαχείριση εγκαταλελειμμένων γεωργικών εκτάσεων, την πρόβλεψη για διατήρηση του αγροτικού τοπίου καθώς και βιοτόπων εξαιρετικής σημασίας.

Τέλος προβλεπόταν και ένα μικρό ποσοστό των πόρων για την ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και κατάρτιση των παραγωγών σε θέματα προστασίας του γεωργικού περιβάλλοντος καθώς και εφαρμογής των μέτρων που προβλέπονταν στο πρόγραμμα.

Για το σχεδιασμό, όπως αναφέρθηκε, του πρώτου αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος ακολουθήθηκε μία καινοτόμος, για τη χώρα και τον τομέα διαδικασία. Στην πράξη τα πράγματα εξελίχθηκαν, όμως, διαφορετικά. Οι θεσμικές, δομικές και λειτουργικές ρυθμίσεις που ήταν απαραίτητες για το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός ιδιαίτερα απαιτητικού προγράμματος υπήρξαν περιορισμένες. Η συμμετοχική διαδικασία που ακολουθήθηκε στα αρχικά στάδια του σχεδιασμού, δηλαδή στο διαγνωστικό στάδιο της κατάρτισης του γενικού πλαισίου εφαρμογής, δεν βρήκε τη συνέχειά της ούτε στο στάδιο του ειδικότερου σχεδιασμού αλλά ούτε και κατά τη διάρκεια της εφαρμογής. Ο ειδικότερος σχεδιασμός των επιμέρους μέτρων, η διαπραγμάτευση με τις υπηρεσίες και τα όργανα της Επιτροπής αναλήφθηκαν εξ' ολοκλήρου από τη Διεύθυνση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Γεωργίας. Θα πρέπει εδώ να γίνει μια παρένθεση για να σημειωθεί ότι η διαδικασία που ακολουθήθηκε, δηλαδή το ότι προηγήθηκε διαγνωστική μελέτη με τη συνδρομή της οποίας συντάχθηκε το αγροπεριβαλλοντικό πρόγραμμα, δεν ήταν απαίτηση του Κανονισμού. Άλλωστε η διαδικασία του συντονισμού των διαρθρωτικών ταμείων ήταν ακόμα στην πρώτη της περίοδο, η εμπειρία από και για την εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κοινότητα δεν

ήταν μεγάλη. Εξάλλου θα πρέπει να υπενθυμιστεί ότι ο Καν. 2078/92 ανήκε στα λεγόμενα Συνοδευτικά Μέτρα της αναθεώρησης, δεν αντλούσε τους πόρους για την εφαρμογή του από τον τομέα Προσανατολισμού του Γεωργικού Ταμείου, όπως τα διαρθρωτικά μέτρα (π.χ. τα σχέδια βελτίωσης, η ενίσχυση των νέων αγροτών κλπ) για τα οποία η διαδικασία του συντονισμού των ενεργειών και της ένταξης σε ένα ευρύτερο ολοκληρωμένο πρόγραμμα είχε αρχίσει να είναι μέρος μιας τυποποιημένης διαδικασίας σχεδιασμού.

Σε σχέση με τον προηγούμενο χρονικά Καν. ΕΟΚ/797/85 (τον οποίο είχε εν τω μεταξύ αντικαταστήσει ο Καν. ΕΟΚ/2328/91) και την εφαρμογή του στην Ελλάδα, οι ομοιότητες σταματούν στις διαδικασίες εφαρμογής. Διότι η κατεύθυνση που δόθηκε στον κανονισμό του εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων ήταν προς την κατεύθυνση της εντατικοποίησης της παραγωγής (Λουλούδης κ.α., 1992) ενώ τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα στόχευαν την αναθεώρηση αυτής της λογικής. Αυτός ήταν ο τρίτος και σπουδαιότερος λόγος που οι δομές οργάνωσης και η διαδικασία του σχεδιασμού διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος. Η υστέρηση σε υποδομές και σε εξοπλισμό, σύμφωνα με την τότε επικρατούσα αντίληψη τόσο της διοίκησης όσο και των παραγωγών, συνιστούσαν ένα από τα κύρια προβλήματα της ελληνικής γεωργίας. Οι ενισχύσεις μέσω των ΚΟΑ αλλά και οι διαρθρωτικές επιδοτήσεις στόχο είχαν, (ή, ενώ θα έπρεπε, δεν είχαν, όπως ισχυριζόνταν οι κριτικές φωνές) την κάλυψη αυτής της υστέρησης. Ο στόχος του εκσυγχρονισμού ήταν συνυφασμένος με την εντατικοποίηση. Σ' αυτό το πλαίσιο πολιτικής, η έννοια της εκτατικοποίησης (αποεντατικοποίησης), της εφαρμογής ήπιων πρακτικών ήταν παράταιρη. Δεν είναι τυχαίο ότι το άρθρο 19 του Καν. ΕΟΚ/797/85, απλώς θεωρήθηκε ότι δεν αφορούσε την Ελλάδα, και δεν εφαρμόστηκε ποτέ. «Τα δικά μας τα προβλήματα ήταν άλλα» σύμφωνα με την άποψη εκπροσώπων της διοίκησης.

Ένα άλλο ζήτημα που σχετιζόταν άμεσα με το παραπάνω, δηλαδή της επικράτησης της «παραγωγίστικης» λογικής (Λουλούδης κ.α.ι, 1993) , ήταν και η έλλειψη τεχνογνωσίας για το σχεδιασμό φιλικών προς το περιβάλλον μέτρων.

Απόδειξη αυτής της αδυναμίας αποτελεί και μόνη η διαπίστωση ότι η πρώτη απόπειρα συγκέντρωσης και συστηματοποίησης δεδομένων που τεκμηριώνουν τις αλληλεπιδράσεις γεωργικών δραστηριοτήτων και περιβάλλοντος ήταν η συνταχθείσα μελέτη για τις ανάγκες του πλαισίου εφαρμογής του αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος. Η ανάγκη προσαρμογής στις ελληνικές συνθήκες κανόνων που, κατά κοινή ομολογία, απευθύνονταν σε άλλου τύπου παραγωγικά γεωργικά συστήματα· οι καινοφανείς, για πολλούς, απαιτήσεις της προστασίας της άγριας χλωρίδας και πανίδας στα περιθώρια των χωραφιών ή και μέσα στα χωράφια, θεματικών ενοτήτων όπως το αγροτικό τοπίο αποκάλυψαν ένα κενό γνώσης τόσο θεωρητικής όσο και εμπειρικής συναφούς με τις πρακτικές λύσεις που έπρεπε να αναληφθούν στο επίπεδο της εκμετάλλευσης προς όφελος της σχέσης γεωργίας και περιβάλλοντος.

1.2.2 Εφαρμογή – Παρακολούθηση του πρώτου αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος

Το συντονισμό της εφαρμογής ανέλαβε η Δ/ση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος ενώ η εφαρμογή ανατέθηκε στις Διευθύνσεις Γεωργίας / Αγροτικής Ανάπτυξης των Νομαρχιών. Το ζήτημα της διαδικασίας που ακολουθήθηκε κατά την εφαρμογή του αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος είναι αρκετά σημαντικό για τους λόγους που θα αναφερθούν στη συνέχεια:

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, ενώ η εφαρμογή του Καν. ΕΟΚ/2078/92 ήταν υποχρεωτική για τα Κ.Μ. η συμμετοχή σε οποιοδήποτε από τα μέτρα που προέβλεπε ήταν εθελοντική για τον γεωργό. Η ενημέρωση λοιπόν των παραγωγών ήταν σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία, με την έννοια της αποδοχής, των μέτρων. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι οι διοικητικές απαιτήσεις για την εφαρμογή τέτοιου τύπου μέτρων ήταν καινοφανείς και αυξημένες, τόσο για την διοίκηση όσο και για τον παραγωγό. Η απαίτηση για την υποβολή συγκεκριμένου σχεδίου, το οποίο θα έπρεπε να εξεταστεί και να αξιολογηθεί από τη Δ/ση Γεωργίας και μετά

τη έγκρισή του να αποτελεί τμήμα ενός συμβολαίου μεταξύ του παραγωγού προσωπικά και της Δ/σης Γεωργίας είχε πρώτη φορά εφαρμοσθεί για τον Καν. ΕΟΚ/797/85, που μόλις είχε ολοκληρωθεί. Μέχρι τότε τα καθήκοντα της εκάστοτε Δ/σης Γεωργίας ήταν, αφού παραλάμβανε τις αιτήσεις για επιδότηση, είτε στα πλαίσια των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς είτε στα πλαίσια των διαρθρωτικών ως εξισωτικές αποζημιώσεις, να επαληθεύει τους σχετικούς αριθμούς και να διενεργεί δειγματοληπτικούς ελέγχους για την επιμέτρηση των εκτάσεων και τον αριθμό των ζώων. Η εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων είχε ανατεθεί στις Γενικές Γραμματείες των περιφερειών αλλά και αυτά δεν είχαν να προσφέρουν από πλευράς εμπειρίας αφού το χρονικό διάστημα που εφαρμόζονταν, ειδικά τα σχετικά με τις ιδιωτικές επενδύσεις μέτρα, ήταν μικρό.

Όσο δύσκολη ήταν για τη διοίκηση η εξατομίκευση της σχέσης με το παραγωγό, άλλο τόσο, και ίσως περισσότερο, δύσκολη, ήταν για τους ίδιους τους παραγωγούς. Η σύνταξη σχεδίου, η υποβολή και η αξιολόγηση και τέλος η ενυπόγραφη, πενταετής ή και εικοσαετής κάποτε, δέσμευση για τη εφαρμογή του, οι τακτικοί και πιθανοί έκτακτοι έλεγχοι ήταν εντελώς καινούριες διαδικασίες.

Τέλος, στο εφαρμοστικό πεδίο, όπως και σ' αυτό του σχεδιασμού, το πρόβλημα της έλλειψης τεχνογνωσίας ήταν έντονο. Σε αυτό το σημείο μάλιστα το πρόβλημα ήταν και από τις δύο πλευρές. Δηλαδή υπήρχε αδυναμία και να ετοιμαστούν τα σχέδια διαχείρισης της καλλιέργειας με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος από την πλευρά των παραγωγών αλλά και αδυναμία αξιολόγησης από τις κατά τόπους Δ/σεις Γεωργίας

Χρήσιμο θα ήταν να σημειωθεί, σ' αυτό το σημείο, ότι την ίδια περίοδο, ήταν σε εξέλιξη η διαδικασία της περιφερειακής αποκέντρωσης αφού, ήδη από το 1994, είχαν αναδειχθεί οι πρώτοι αιρετοί στη Δευτεροβάθμια (Νομαρχιακή) Αυτοδιοίκηση. Η μεταφορά των Δ/σεων Γεωργίας στην ευθύνη των Νομαρχών και η διευθέτηση των όποιων ζητημάτων σχετικά με τις αρμοδιότητες συνέπεσαν με την εφαρμογή του Καν. ΕΟΚ/2078/92, γεγονός που προκάλεσε ακόμα μεγαλύτερη επιβράδυνση στις διαδικασίες.

Ένας άλλος παράγοντας που επηρέασε την αρχική υποδοχή και την εξέλιξη των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων στην Ελλάδα ήταν ο χρόνος έκδοσης τους Κανονισμού ΕΟΚ/2078/92. Και κυρίως σε σχέση με την πρόσληψή τους από τους παραγωγούς και τον καθορισμό της στάσης τους απέναντι στα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα αλλά και άλλα μέτρα πολιτικής που ακολούθησαν και είχαν στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Για την πλευρά των παραγωγών, λοιπόν, ο Καν. ΕΟΚ/2078/92, εμφανίστηκε σε μια συγκυρία που παρουσίαζε κάποιες ιδιαιτερότητες. Τα πρώτα αποτελέσματα της εφαρμογής του εκσυγχρονιστικού Κανονισμού ΕΟΚ/797/85 είχαν αρχίσει να γίνονται ορατά εκείνη την περίοδο (το μέτρο ενίσχυσης της εγκατάστασης νέων γεωργών, ο εκσυγχρονισμός των υποδομών και του εξοπλισμού μέσω Σχεδίων Βελτίωσης). Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η καλλιέργεια του βαμβακιού το 1995 έφτασε ανώτατο όριό της στη χώρα μας (4.406.000 στρ.). Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι η ελληνική γεωργία, εκείνη την περίοδο, ολοκλήρωνε την προσαρμογή της στις συνθήκες μετά την ένταξη. Ο Κανονισμός για τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, από την άλλη, αντιπροσώπευε την πρώτη εκδήλωση μιας δραστηκής αλλαγής, μιας στροφής στην Κοινή Αγροτική Πολιτική για την οποία στροφή οι παραγωγοί δεν είχαν προειδοποιηθεί από κανέναν και ήρθε πάνω στη στιγμή που είχαν πια προσαρμοστεί στην μεταεταξιακή κατάσταση, κατά την οποία επικρατούσε, σε γενικές γραμμές, η ιδρυτική λογική της Κ.Α.Π..

Η αλλαγή στη λογική που αντιπροσώπευε αυτή η στροφή της Κ.Α.Π. για τους παραγωγούς ήταν δραματική. Από την ένταξη και όλα τα προηγούμενα χρόνια μέχρι το 1992 (1995 για την Ελλάδα) το κράτος αλλά και η ΕΟΚ αφιέρωνε ανθρώπινους και χρηματικούς πόρους με την επιδίωξη αύξησης των αποδόσεων και της παραγωγικότητας. Για τη διευκόλυνση της αύξησης αυτής επιβαλλόταν να αρθούν τα εμπόδια όπως ο μικρός και πολυτεμαχισμένος κλήρος, η έλλειψη υποδομών, η παρωχημένη τεχνολογία. Αντίθετα, οι στόχοι που τέθηκαν με την αναθεώρηση το 1992 ήταν η διατήρηση ή και η μείωση της παραγωγής, η προστασία του περιβάλλοντος και η εξασφάλιση μεν του εισοδήματος του παραγωγού μέσω

επιδοτήσεων αλλά υπό προϋποθέσεις και σταδιακά μέσω της επιδίωξης ενσωμάτωσης ποιοτικών χαρακτηριστικών στα προϊόντα.

Αλλά αυτό που έπαιξε τον σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης των παραγωγών απέναντι στα ΑΠ μέτρα είναι ότι οι αλλαγές τις οποίες συνόδευαν, εξ ου και 'συνοδευτικά' μέτρα, ήταν προς την κατεύθυνση του περιορισμού των ενισχύσεων. Με την αναθεώρηση του 1992 ξεκίνησε η στρεμματική αποζημίωση στα σιτηρά ως αντιστάθμισμα στη μείωση της μείωσης της ενίσχυσης στην παραγωγή ενώ μετά απ' αυτή με την αναθεώρηση της Κ.Ο.Α. του βαμβακιού έγιναν ακόμα πιο αυστηροί οι περιορισμοί με την αυτόματη επιβολή του τέλους συνυπευθυνότητας. Οι περιορισμοί αυτοί για τους παραγωγούς των οποίων οι επιδοτήσεις στην παραγωγή αποτελούσαν σημαντικό μέρος του εισοδήματός, όπως οι βαμβακοπαραγωγοί, ήταν ιδιαίτερα σημαντικοί. Η σύνδεση λοιπόν που έκανε και η ίδια η Ε.Ε., θεωρώντας ότι τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα πλαισιώνουν τις αλλαγές πέρασε και στους παραγωγούς. Οι τελευταίοι σε μεγάλο βαθμό θεώρησαν ότι τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα δεν είναι τίποτε άλλο παρά μέτρα περιορισμού της παραγωγής και παίζουν το ρόλο αποζημίωσης για τη περικοπή ή και (τη «σχεδιαζόμενη») διακοπή των επιδοτήσεων. Και, μάλιστα, ενώ η αποζημίωση ήταν μόνο πενταετής χωρίς να είναι γνωστό αν θα συνεχιστεί και μετά το τέλος της πενταετίας και με τι όρους, οι μειώσεις στις επιδοτήσεις ήταν μόνιμες.

Τελικά εφαρμόστηκαν τα τέσσερα από τα εννέα προβλεπόμενα μέτρα. Το μέτρο για τη ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας ξεκίνησε το 1995 όπως και αυτό της μείωσης της νιτρορύπανσης στο Θεσσαλικό κάμπο, το πρόγραμμα για τη μακροχρόνια παύση καλλιέργειας της γεωργικής γης το 1996 και τέλος, το 1997, ξεκίνησε το πρόγραμμα της διατήρησης των σπάνιων αυτόχθονων φυλών. Τα μέτρα θα αναλυθούν παρακάτω. Προς το παρόν ενδιαφέρον έχει να παρουσιαστεί η γενική εικόνα από την εφαρμογή, τον έλεγχο και την αξιολόγηση.

Ο έλεγχος ήταν κατ' αρχάς διοικητικός, δηλαδή ελέγχονταν τα έγγραφα και τα παραστατικά ενώ σε μεταγενέστερο στάδιο ο έλεγχος εφαρμογής των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων ανατέθηκε σε φορείς κατά πρόγραμμα. Για την

παρακολούθηση της πορείας εφαρμογής συστάθηκε, για κάθε ένα από τα μέτρα τα οποία τελικά εφαρμόστηκαν, από μία επιτροπή παρακολούθησης. Ο ρόλος των επιτροπών ήταν να επικουρούν τη Δ/νση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση της πορείας εφαρμογής των επί μέρους μέτρων. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Καν. ΕΟΚ/746/96 προβλεπόταν και ο αναπροσανατολισμός των μέτρων αν κρινόταν αναγκαίο για την επίτευξη των στόχων. Στην περίπτωση του μέτρου της βιολογικής γεωργίας συστάθηκε το 1996 επιτροπή παρακολούθησης και αξιολόγησης που αποτελούνταν από 34 άτομα, στελέχη του Υπουργείου Γεωργίας, του ΥΠΕΧΩΔΕ, πανεπιστημίων, ερευνητικών ιδρυμάτων, βιοκαλλιεργητών, πιστοποιητικών οργανισμών και περιβαλλοντικών οργανώσεων. Για το μέτρο της νιτρορύπανσης συστάθηκε 10 μελής επιτροπή το 1999 ενώ για το μέτρο της μακροχρόνιας παύσης καλλιέργειας ταυτόχρονα με την έναρξή του το 1996, όπως και για το μέτρο των σπάνιων φυλών το 1997, επιτροπές παρακολούθησης και αξιολόγησης αποτελούμενες αντίστοιχα από 18 και 21 άτομα. Οι επιτροπές παρακολούθησης παρ' όλο που θεσμοθετήθηκαν επίσημα και η συχνότητα σύγκλησής τους ήταν καθορισμένη, δεν ήταν άτυπα δηλαδή όργανα, συγκλήθηκαν σπανίως ή καθόλου και, τέλος πάντων, δεν έπαιξαν ποτέ το ρόλο ο οποίος αρχικά τους ανατέθηκε.

Η διαδικασία της αξιολόγησης στην περίπτωση του αγροπεριβαλλοντικού προγράμματος ήταν αρκετά πιο περίπλοκη από την συνηθισμένη μέχρι τότε όπου καταμετρούνταν κυρίως τα οικονομικά αποτελέσματα, οι εισοδηματικές μεταβιβάσεις και η επίδραση στη λειτουργία της αγοράς. Λιγότερο οι κοινωνικές επιπτώσεις και μόλις από τα μέσα τις δεκαετίας του 1990 είχαν αρχίσει να εξετάζονται από τις υπηρεσίες της Ε.Ε. οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις με ανάθεση σειράς ερευνών και μελετών από την Γεν. Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Επιτροπής. Οι τελευταίες υποτίθεται ότι θα χρησιμοποιούνταν για τη διαμόρφωση των νέων μέτρων πολιτικής. Η αξιολόγηση των περιβαλλοντικών αποτελεσμάτων των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων επέβαλε την ανάγκη προσφυγής σε έρευνες και μετρήσεις πεδίου. Μ' αυτό το σκοπό, για το τελευταίο μέτρο, αυτό των σπάνιων

φυλών, το 1997 ανατέθηκε πρόγραμμα μετρήσεων σε έξι φορείς από όλη την Ελλάδα, ενώ για τα άλλα τρία μέτρα το 1999, ουσιαστικά με τη λήξη της εφαρμογής τους, ανατέθηκαν προγράμματα μετρήσεων με στόχο την αξιολόγησή τους.

1.2.3 Τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα της πρώτης περιόδου

Η διαδικασία για την τελική έγκριση και εφαρμογή των προγραμμάτων περιλάμβανε, ως υποχρέωση των εθνικών διοικήσεων, τη χωριστή διαπραγμάτευση κάθε ενός από τα μέτρα με την Επιτροπή και τα όργανά της. Μετά την έγκριση ήταν αναγκαία η έκδοση Κοινών Υπουργικών Αποφάσεων αλλά και Υπουργικών Αποφάσεων περί καθορισμού λεπτομερειών εφαρμογής οι οποίες ανανεώνονταν ετησίως και λειτουργούσαν και ως προσκλήσεις για τις αιτήσεις των υποψηφίων παραγωγών.

Μετά απ' αυτή τη χρονοβόρα διαπραγμάτευση με την Επιτροπή, το αποτέλεσμα ήταν να εφαρμοστούν δύο, από τα τέσσερα, μέτρα εθνικής εμβέλειας και άλλα δύο, από τα πέντε του αρχικού σχεδιασμού, που ήταν επικεντρωμένα σε συγκεκριμένες περιοχές. Συνολικά δηλαδή τέσσερα από τα εννέα αρχικά σχεδιασθέντα.

Έχει ενδιαφέρον να εξεταστούν κατ' αρχάς αυτά που παραλήφθηκαν, εγκαταλείφθηκαν ή απορρίφθηκαν και τελικά δεν εφαρμόστηκαν. Με μια πρώτη ματιά, υπό το φως της υπόθεσης ότι το βάρος που δόθηκε στην κατανομή των χρημάτων που διέθετε η χώρα μας στα επιμέρους μέτρα αντανακλούσε και τη σχετική βαρύτητα του περιβαλλοντικού προβλήματος που καλούνταν να αντιμετωπίσει. Είναι ενδεικτική η διαπίστωση ότι δεν εφαρμόστηκαν το πρώτο και το δεύτερο σε βαρύτητα μέτρα, με 64 και 11 % των πόρων αντίστοιχα. Θα μπορούσε να θεωρηθεί μάλιστα ότι ο αρχικός σχεδιασμός ανατράπηκε εντελώς, αφού μέτρα που αποτελούσαν λίγο πάνω από το 1/5 του προϋπολογισμού εφαρμόστηκαν ενώ αυτά που τελικά δεν εφαρμόστηκαν έφταναν το 80%.

Προχωρώντας στα επιμέρους μέτρα, παρατηρούμε ότι από τα εθνικής εμβέλειας μέτρα δεν εφαρμόστηκαν το μέτρο που αφορούσε την αντιδιαβρωτική προστασία

και αυτό για την ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και κατάρτιση των παραγωγών. Οι παραλήψεις αυτές με κανέναν τρόπο δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν επουσιώδεις. Η ευαισθητοποίηση / ενημέρωση των παραγωγών ήταν σημαντική τόσο για την αποδοχή του προγράμματος όσο και για την επίτευξη των στόχων του. Δεδομένου μάλιστα ότι τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα σηματοδοτούσαν την αλλαγή προτύπου για τους παραγωγούς και όχι μόνο. Μπορεί οι απαιτήσεις σε αλλαγές των πρακτικών να μην ήταν ιδιαίτερα σημαντικές, η απαίτηση όμως να ενσωματώσουν στη στρατηγική τους, τη μείωση της παραγωγικότητας των εκμεταλλεύσεών τους ήταν μία καινοτόμος και δύσκολη απόφαση έτσι ώστε ο ρόλος της ενημέρωσης φαίνεται αναντικατάστατος. Πολύ δε περισσότερο γίνεται φανερό η έλλειψη δεδομένου ότι δεν υπήρχε πρόβλεψη έστω από εθνικούς πόρους, για την ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και κατάρτιση των στελεχών της διοίκησης αλλά και του προσωπικού και των φορέων που είχαν αντικαταστήσει τις δημόσιες υπηρεσίες στην παροχή συμβουλών προς τους παραγωγούς, δηλαδή των ιδιωτών γεωτεχνικών, των συνεταιρισμών και των αναπτυξιακών φορέων της περιφέρειας.

Από την άλλη πλευρά και το ειδικό βάρος του μέτρου της αντιδιαβρωτικής προστασίας ήταν ιδιαίτερα αυξημένο στο ελληνικό αγροπεριβαλλοντικό πρόγραμμα αφού υπολογιζόταν να απορροφήσει το 64 % των πόρων αντανakλώντας την ιεράρχηση του προβλήματος της διάβρωσης ως πρωτεύοντος και δικαίως καθώς το 38% της επικράτειας της χώρας απειλείται από τη διάβρωση (Υπ. Γεωργίας, 1990). Η μη εφαρμογή του μέτρου άφηνε από τη μια πλευρά τα απειλούμενα εδάφη της χώρας απροστάτευτο και από την άλλη το αγροπεριβαλλοντικό πρόγραμμα να αποτελεί εύκολο στόχο της κριτικής αφού αυτό που τόσο οι ειδικοί όσο και οι συντάκτες του θεωρούσαν το σημαντικότερο περιβαλλοντικό ζήτημα έμεινε χωρίς καμία παρέμβαση.

Από τα μέτρα που (θα) εστιάζονταν σε συγκεκριμένες περιοχές τρία δεν εφαρμόστηκαν τελικά. Το ένα, περιορισμένης εμβέλειας, αφορούσε είδη και ποικιλίες καλλιεργούμενων φυτών που απειλούνταν με εξαφάνιση λόγω του ότι η καλλιέργειά τους δεν ήταν οικονομικά βιώσιμη εν όψει των καινούριων εξαιρετικά

ανταγωνιστικών ποικιλιών. Το δεύτερο αφορούσε κατ' αρχήν τη διατήρηση του αγροτικού τοπίου με στόχο την προστασία της άγριας ζωής, της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και του εδάφους, καθώς ένα βασικό προς διατήρηση στοιχείο του τοπίου αποτελούσαν οι αναβαθμίδες με τις ξερολιθιές. Η προστασία από τη διάβρωση που θα πρόσφερε η εφαρμογή του ούτε μέσω αυτού του μέτρου επιδιώχθηκε, κάνοντας ακόμα πιο εμφανή την πλήρη εγκατάλειψη του στόχου της αντιδιαβρωτικής προστασίας. Παρ' όλο που στον Καν. ΕΟΚ/2078/92 υπήρχε η σχετική πρόβλεψη για την προστασία του τοπίου, δεν έπαυε να αποτελεί τολμηρή καινοτομία για την εποχή να συμπεριληφθεί, και μάλιστα με τόσο σημαντικό ποσοστό των πόρων, η προστασία του αγροτικού τοπίου στο αγροπεριβαλλοντικό πρόγραμμα της Ελλάδας. Μια καινοτόμος πρόθεση που δυστυχώς δεν προχώρησε πέρα από το στάδιο του αρχικού σχεδιασμού.

Το πρόγραμμα για τη διατήρηση των βιοτόπων εξαιρετικής σημασίας ολοκληρώνει την αναφορά στα προγραμματισθέντα αλλά μη εφαρμοσθέντα μέτρα. Το μέτρο αυτό, αν και περιορισμένης εμβέλειας (μόλις 1,45 % του προϋπολογισμού), θα είχε ιδιαίτερη αξία γιατί ήταν το μόνο που θα μπορούσε να ενισχύσει την απόκτηση τεχνογνωσίας ως προς τη συμβατότητα γεωργικών δραστηριοτήτων και περιβαλλοντικής προστασίας στις περιοχές εφαρμογής, τους προστατευόμενους βιότοπους. Δύο από τα μέτρα που εφαρμόστηκαν, βέβαια, έδιναν προτεραιότητα στις περιοχές του δικτύου NATURA. Αλλά για τη μεν βιολογική γεωργία ήταν απαραίτητη μόνο η εφαρμογή του Καν. ΕΟΚ/2092/91 και δεν υπήρχαν απαιτήσεις ειδικά για τις προστατευόμενες περιοχές ενώ στην περίπτωση του δεύτερου μέτρου, της μακροχρόνιας παύσης καλλιέργειας, ο στόχος ήταν η παύση των γεωργικών δραστηριοτήτων και όχι η ανάδειξη γεωργικών πρακτικών συμβατών με την περιβαλλοντική προστασία.

Ως προς την εφαρμογή των προγραμμάτων, εκ των τεσσάρων εθνικής εμβέλειας προγραμμάτων μόνο δύο τελικά ξεκίνησαν. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα για την ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας και το πρόγραμμα της μακροχρόνιας (εικοσαετούς) παύσης καλλιέργειας και, μάλιστα, κυρίως το σκέλος του που

αποσκοπούσε στη δημιουργία οικοτόπων. Το δεύτερο υπομέτρο που αφορούσε την προστασία των υδροφορέων, αν και εφαρμόστηκε, δεν γνώρισε πολύ μεγάλη αποδοχή αφού μέσω αυτού ενισχύθηκαν 26 εκμεταλλεύσεις με λίγο πάνω από 1.700 στρέμματα.

Από τα ζωνικά εφαρμόστηκαν δύο μέτρα, η διατήρηση των απειλούμενων τοπικών φυλών ζώων, και η μείωση της νιτρορρύπανσης στο Θεσσαλικό κάμπο, με πεδίο εφαρμογής την περιφέρεια Θεσσαλίας και το βόρειο τμήμα του Νομού Φθιώτιδας που ανήκει στον Θεσσαλικό κάμπο, δηλαδή το οροπέδιο του Δομοκού.

Συμπερασματικά δεν θα πρέπει να περάσει απαρατήρητο το γεγονός ότι η προτεραιότητα (η οποία κατέληξε σε αποκλειστικότητα) στην εφαρμογή μέτρων στα οποία ο αρχικός σχεδιασμός απέδιδε αρκετά μικρό βάρος, λίγο πάνω από το 20% του προϋπολογισμού και, ακόμα λιγότερο, το 15%, της προς κάλυψη έκτασης.

1.2.3.1 Το μέτρο της ενίσχυσης της βιολογικής γεωργίας.

Το πρώτο χρονολογικά μέτρο που εφαρμόστηκε ήταν το μέτρο για την ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας. Μάλιστα η πρώτη σχετική εγκύκλιος κυκλοφόρησε, το 1995, πριν ακόμα την τυπική έγκριση του μέτρου από τα όργανα της Επιτροπής. Η κυριότερη δέσμευση που ανελάμβαναν οι παραγωγοί προκειμένου να εισπράξουν την ενίσχυση ήταν να εφαρμόζουν τον Καν. ΕΟΚ/2092/91, που καθόριζε τους κανόνες της βιολογικής γεωργίας. Η συμμόρφωση στους κανόνες αυτούς αποδεικνυόταν από το πιστοποιητικό που χορηγούσε αναγνωρισμένος από το Υπουργείο Γεωργίας, οργανισμός πιστοποίησης προϊόντων βιολογικής γεωργίας με τον οποίο έπρεπε οι παραγωγοί να συνάψουν συμβόλαιο. Εκτός, όμως, απ' αυτήν την υποχρέωση οι παραγωγοί ήταν υποχρεωμένοι να υποβάλλουν κάθε χρόνο σχέδια καλλιέργειας, τα οποία σε περιπτώσεις μεγάλων εκμεταλλεύσεων έπρεπε να τα υπογράφει γεωπόνος. Γεωπόνος έπρεπε να υπογράφει και το σχέδιο περιβαλλοντικής βελτίωσης και αυτό έπρεπε να υποβληθεί μαζί με την αίτηση για ένταξη στο μέτρο. Ο παραγωγός έπρεπε, επίσης, να διατηρεί ημερολόγιο εργασιών

αλλά και περιβαλλοντικών παρατηρήσεων, αν η εκμετάλλευση βρισκόταν εντός των ορίων προστατευόμενης περιοχής.

Το μέτρο εφαρμόστηκε, τελικά, με αναδρομικό χαρακτήρα το 1996. Ενώ οι αιτήσεις έγιναν το 1996, πληρώθηκαν και για την καλλιεργητική περίοδο 1995/1996. Οι καλλιεργητές που είχαν ήδη συμβόλαιο με κάποιο πιστοποιητικό οργανισμό είχαν προτεραιότητα. Ακολούθως προτεραιότητα παραχωρήθηκε σε εκμεταλλεύσεις ευρισκόμενες σε περιοχές που είχαν περιληφθεί στον κατάλογο των περιοχών που είχαν προταθεί στην ΕΚ ως πιθανές προς προστασία περιοχές βάσει της Οδ.92/43/ΕΟΚ 'για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας'. Από αυτές εξαιρέθηκαν οι ήδη προστατευόμενες περιοχές που με το εθνικό νομικό πλαίσιο, δηλαδή οι εθνικοί δρυμοί, τα αισθητικά δάση, τα καταφύγια άγριας ζωής, οι προστατευόμενοι υγρότοποι βάσει της συνθήκης RAMSAR, τα μνημεία της φύσης κ.α. Ειδικά γι' αυτές τις περιοχές θα συντασσόταν, σύμφωνα και με τον αρχικό σχεδιασμό, ξεχωριστό μέτρο. Ακολούθως προτεραιότητα για την κάλυψη των 60.000 στρεμμάτων, που προβλεπόταν να χρηματοδοτηθούν, είχαν, με την ακόλουθη σειρά, οι παραλίμνιες, παραποτάμιες και παράκτιες περιοχές και τέλος οι νησιωτικές, ορεινές και ημιορεινές μειονεκτικές περιοχές.

Στις πληρωμές έγιναν διαφοροποιήσεις ανάλογα με την εντατικότητα της καλλιέργειας, όπως π.χ. στη ελιά, όπου οι παραγωγοί με εντατικούς ελαιώνες απολάμβαναν μεγαλύτερες επιδοτήσεις σε σχέση με εκείνους των εκτατικών ενώ οι ελαιώνες και τα αμπέλια στα όρια των προστατευόμενων περιοχών ήταν σε πλεονεκτικότερη θέση από πλευράς ενισχύσεων σε σχέση με τις άλλες⁴. Στα εσπεριδοειδή, τις υπόλοιπες φυτείες δενδρωδών, τα σιτηρά, τα κηπευτικά και τις λοιπές ετήσιες δεν γινόταν διαφοροποίηση. Όλα τα παραγωγικά συστήματα και όλες οι περιοχές απολάμβαναν τις ίδιες ενισχύσεις.

⁴ Για την εφαρμογή του Καν. ΕΟΚ/2078/92, στις προστατευόμενες περιοχές περιλαμβάνονταν και οι παραλίμνιες, παραποτάμιες και παράκτιες περιοχές.

Προβλεπόταν, τέλος, ο επιτόπιος έλεγχος του 5% των ενταγμένων εκμεταλλεύσεων. Στο 3% θα γινόταν έλεγχος μετά από προειδοποίηση ενώ στο 2% θα γινόταν αιφνιδιαστικός έλεγχος, ακόμα και απουσία του παραγωγού. Αργότερα τον ίδιο χρόνο ορίστηκε και επιτροπή παρακολούθησης του μέτρου με 34 μέλη στελέχη υπουργείων, ειδικούς και κοινωνικούς εταίρους.

Η αποδοχή του μέτρου από πλευράς των παραγωγών ήταν τέτοια που το 1999 χρειάστηκε να εγκριθεί, αναδρομικά, η υπέρβαση κατά 12.000 στρέμματα του αρχικού σχεδιασμού φτάνοντας, μόνο για το 1997, στα 72.000 στρέμματα. Την ίδια χρονιά το μέτρο επεκτάθηκε αφού, για το 1998-2000, υπολογίστηκαν άλλα 140.000 στρέμματα εκ των οποίων τα 112.000 στρέμματα κατανεμήθηκαν ανά 2.000 στις Διευθύνσεις Γεωργικής Ανάπτυξης των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και δεσμεύτηκαν 28.000 στρέμματα ως εθνικό απόθεμα το οποίο κατανεμήθηκε από τις κεντρικές υπηρεσίες.

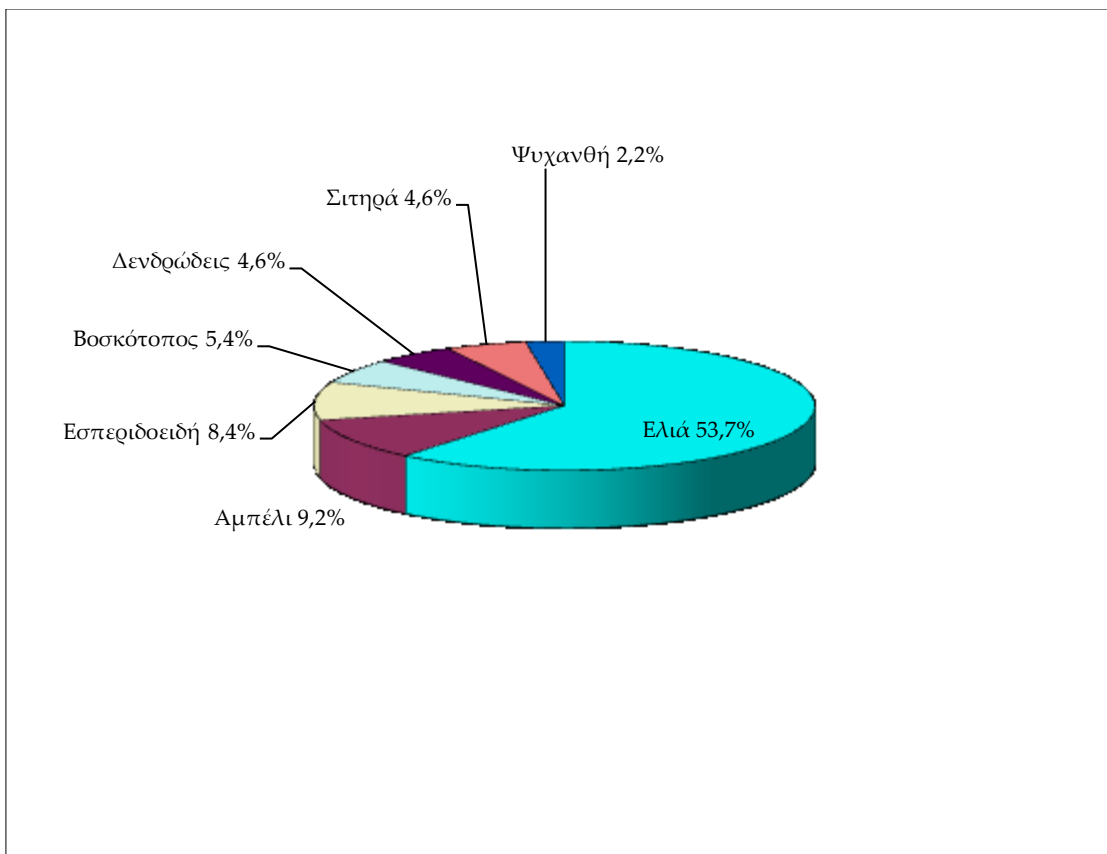
Δεν ήταν όμως η μόνη αλλαγή. Το μέτρο αναμορφώθηκε εκ βάθρων, ως προς το σχεδιασμό τουλάχιστον. Δόθηκε ένας, όχι συνηθισμένος, ορισμός της βιολογικής γεωργίας. Η βιολογική γεωργία χαρακτηριζόταν σύστημα ολοκληρωμένης παραγωγής με μειωμένους βαθμούς ελευθερίας στην επιλογή των εισροών. Τόνιζε ότι δεν περιορίζεται στην αντικατάσταση των εισροών και στην παραγωγή προϊόντων χωρίς υπολείμματα αλλά επεκτεινόταν στην αειφορική χρήση των φυσικών πόρων και του αγροτικού οικοσυστήματος. Βάσει αυτού του ορισμού προσθέτει στους αρχικούς στόχους του μέτρου τη μείωση δηλαδή της ρύπανσης και την προστασία της άγριας ζωής και της δημόσιας υγείας άλλους τρεις στόχους: τη διατήρηση της βιοποικιλότητας των αγροτικών οικοσυστημάτων, την αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων και τη διατήρηση και προστασία του αγροτικού τοπίου. Με αυτή τη λογική ο βιοκαλλιεργητής έπρεπε να διαχειρίζεται τα θρεπτικά στοιχεία (κοπριά, κομπόστ κ.α.) με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγεται η έκπλυση των θρεπτικών στα υπόγεια και επιφανειακά νερά. Έθετε επίσης περιορισμούς στην άρδευση τόσο στη μέθοδο όσο και στην ποσότητα, έτσι ώστε να αποφεύγεται η επιφανειακή απορροή, η βαθεία διήθηση, η διάβρωση και η εξάντληση των

υδατικών πόρων. Οι χειρισμοί του εδάφους έπρεπε να γίνονται με τέτοιο τρόπο που να αποφεύγεται τόσο η διάβρωση όσο και η συμπίεση του εδάφους. Τέλος, υποχρέωση είχε ο βιοκαλλιεργητής να διατηρεί τη βιοποικιλότητα του αγροτικού τοπίου. Με άλλα λόγια προστέθηκε, ήδη από το 1999, ένα σύνολο καλών γεωργικών πρακτικών που θα έπρεπε να ακολουθεί η συμμετέχουσα στο μέτρο εκμετάλλευση χωρίς να αποζημιώνεται γι' αυτό.

Τον ίδιο χρόνο ορίστηκε το Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας ως ο φορέας ο οποίος θα αξιολογούσε το μέτρο με κριτήρια τα οικονομικά και κοινωνικά του αποτελέσματα ενώ για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιδόσεων θα έπρεπε να συνεργαστεί με το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας. Τέλος η τριακοντατετραμελής επιτροπή παρακολούθησης αντικαταστάθηκε από άλλη δωδεκαμελή.

Παρόλο που η κατανομή των 2000 στρεμμάτων ανά Νομαρχία αφέθηκε στις ίδιες τις Νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις ο τελευταίος λόγος ανήκε πάλι στην Κεντρική Υπηρεσία. Προστέθηκαν πάντως νέα κριτήρια επιλογής. Σύμφωνα με αυτά, προτεραιότητα είχαν επίσης οι περιοχές όπου υπήρχαν ξερολιθιές, αυτές που ήταν απομονωμένες σχετικά από περιοχές όπου κυριαρχούσαν εντατικά παραγωγικά συστήματα καθώς και οι γειτνιάζουσες με ζώνες φυσικής βλάστησης.

Ως προς τις στρεμματικές ενισχύσεις υπήρξαν τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Αυξήθηκαν αυτές των εκτατικών ελαιώνων ενώ μειώθηκαν και διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με το αν βρίσκονταν σε προστατευόμενη περιοχή οι ενισχύσεις για τα εσπεριδοειδή και τις υπόλοιπες δενδρώδεις. Διαφοροποιήθηκαν επίσης οι πληρωμές για τα σιτηρά όπου τα σιτηρά που παράγονται σε ορεινές περιοχές ευνοούνταν σε σχέση με τα πεδινά σιτηρά. Τέλος οι εκτατικοί αμπελώνες είχαν μεγαλύτερη στρεμματική επιδότηση.



Πηγή: Γραφείο Βιολογικών Προϊόντων του Υπ. Γεωργίας, 2001 επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 1-1Η κατανομή των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων το 1999.

Από τα τελικώς εφαρμοσθέντα, το μέτρο της ενίσχυσης της βιολογικής γεωργίας ξεπέρασε και σχεδόν διπλασίασε την κάλυψη που αρχικά προβλέφθηκε, προσεγγίζοντας στο τέλος της εφαρμογής του προγράμματος τα 114.493,6 επιδοτούμενα στρέμματα (έναντι 60.000 στρ. του αρχικού σχεδιασμού) και πάνω από 3.000 ενταγμένους παραγωγούς.(Louloudis et al., 2000). Η κατανομή των επιδοτούμενων εκτάσεων στους νομούς και στις επί μέρους βιολογικές καλλιέργειες δεν είναι γνωστή. Από την κατανομή των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων στη χώρα (Διάγραμμα 1) προκύπτει ότι η κυριότερη καλλιέργεια ήταν η ελιά που καταλάμβανε πάνω από τις μισές εκτάσεις. Το αμπέλι είτε για οινοποίηση, είτε επιτραπέζιο ή για την παραγωγή σταφίδας ακολουθούσε ως η δεύτερη καλλιέργεια, αλλά με κάτω από 10%, και στη συνέχεια, τα εσπεριδοειδή με 8,4 % και οι άλλες

δενδρώδεις με 4,6% των εκτάσεων. Καθώς οι βοσκότοποι φτάνουν το 5,4% των εκτάσεων στους οποίους αν προσθέσουμε και το 2,2 % των ψυχανθών, στα οποία κυριαρχούσε η μηδική, φαίνεται ότι ένα όχι ασήμαντο ποσοστό της έκτασης είχε στόχο την εξυπηρέτηση της κτηνοτροφίας. Τέλος τα σιτηρά με 4,6 % είναι η κατηγορία των ετήσιων καλλιεργειών που ξεχωρίζει ενώ όλες οι άλλες ετήσιες όπως βιομηχανικά, λαχανικά/κηπευτικά υπαίθρια και θερμοκηπίου αν αθροιστούν φτάνουν μόλις το 3% των εκτάσεων.

Από πλευράς κατανομής των εκτάσεων στους νομούς της χώρας (Πίνακας 4) φαίνεται ότι η Πελοπόννησος, αν προσθέσουμε τον Πειραιά του οποίου οι γεωργικές εκτάσεις γεωγραφικά ανήκουν εκεί, είναι η περιοχή της χώρας με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας ως το 1999.

Πίνακας 1-4 Κατανομή των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων σε νομούς της χώρας

	Νομός	Βιολογικά ως % της έκτασης	Νομός	% των βιολογικών εκτάσεων που βρίσκονται στο νομό	Νομός	Βιολογικά ως % των εκμεταλλεύσεων	Νομός	% των βιολογικών εκμεταλλεύσεων που βρίσκονται στο νομό.
1	Πειραιά	3,1	Λακωνίας	13,6	Αχαΐας	3,3	Αχαΐας	19,9
2	Λακωνίας	3,0	Αχαΐας	12,0	Λακωνίας	2,0	Λακωνίας	10,8
3	Αχαΐας	2,5	Αργολίδας	6,8	Λευκάδας	1,7	Ηρακλείου	7,7
4	Αργολίδας	1,9	Χαλκιδικής	6,2	Αργολίδας	1,5	Μεσσηνίας	6,4
5	Χαλκιδικής	1,5	Λάρισας	5,8	Πειραιά	1,5	Αργολίδας	5,6
6	Αττικής	1,4	Ηρακλείου	5,2	Λέσβου	1,1	Λέσβου	4,8
7	Λευκάδας	1,3	Λέσβου	5,2	Μεσσηνίας	0,9	Αιτ/νίας	4,6
8	Κέρκυρας	1,1	Μεσσηνίας	4,3	Κυκλάδων	0,8	Κέρκυρας	3,1
9	Ζακύνθου	1,1	Βοιωτίας	3,3	Κέρκυρας	0,8	Φθιώτιδας	2,3
10	Μεσσηνίας	1,0	Αιτ/νίας	3,3	Ηρακλείου	0,8	Αρκαδίας	2,3
11	Λέσβου	0,8	Αττικής	3,0	Κεφαλλονιάς	0,7	Πειραιά	2,2
12	Θεσπρωτίας	0,7	Μαγνησίας	2,2	Αρκαδίας	0,6	Ρεθύμνου	2,1
13	Ηρακλείου	0,7	Πειραιά	2,2	Ρεθύμνου	0,6	Αττικής	1,9
14	Γρεβενών	0,7	Ρεθύμνου	2,1	Αιτ/νίας	0,6	Βοιωτίας	1,9
15	Βοιωτίας	0,6	Αρκαδίας	2,1	Πρέβεζας	0,6	Κυκλάδων	1,8

Πηγή: Γραφείο Βιολογικών Προϊόντων του Υπ. Γεωργίας, 2001 επεξεργασία του συγγραφέα

Αυτό δείχνει το γεγονός ότι το ποσοστό των βιολογικών εκτάσεων και εκμεταλλεύσεων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων των νομών είναι αυξημένο αλλά και η σημασία τους στο σύνολο των βιολογικών εκτάσεων της χώρας είναι σημαντική. Η Λέσβος και ο νομός Ηρακλείου είναι οι άλλες περιοχές που φαίνεται να προωθήθηκε η βιολογική γεωργία. Πέραν αυτών αξιοσημείωτες είναι οι περιπτώσεις όπου το αμπέλι σχεδόν μονοπωλεί τις βιολογικές εκτάσεις, όπως των Κυκλάδων (93%), Ιωαννίνων (80%), Δράμας (100%) αλλά και της Κεφαλλονιάς (60%). Στη Λάρισα το σύνολο της βιολογικής έκτασης είναι βοσκότοπος με συνέπεια το σύνολο των βιολογικών βοσκοτόπων της χώρας να βρίσκεται σε αυτό το νομό. Η ελιά, όπως ήταν αναμενόμενο, αφού αποτελεί όπως προαναφέρθηκε την κύρια βιολογική καλλιέργεια, καλύπτει πάνω από το 80% της βιολογικής έκτασης σε Ηράκλειο, Κέρκυρα, Λακωνία, Λασιθί, Λέσβο, Λευκάδα, Μεσσηνία, Σάμο, Φωκίδα και Χανιά. Η πορτοκαλιά, το σημαντικότερο από τα βιολογικά εσπεριδοειδή, καλύπτει σημαντικό ποσοστό από τις βιολογικές εκτάσεις σε Αργολίδα, Άρτα, Ηλεία, Αιτωλοακαρνανία, Πρέβεζα και Χίο.

Αντίστροφα, φαίνεται ότι σε επίπεδο χώρας σημαντικό ρόλο στο βιολογικό αμπέλι είχαν οι νομοί Χαλκιδικής, Αχαΐας και Λέσβου, στη βιολογική ελιά οι Λακωνία, Χαλκιδική, Αχαΐα και Αττική, στο βιολογικό πορτοκάλι οι Αργολίδα, Λακωνία και Αιτωλοακαρνανία ενώ στο λεμόνι η Αχαΐα και ειδικά η περιοχή του Αιγίου και ο Πειραιάς στον Πόρο – Τροιζηνία. (Πίνακας 43 Παραρτήματος 1). Από τις ετήσιες καλλιέργειες, βιολογικά κηπευτικά καλλιεργήθηκαν κυρίως στην Αττική, Βοιωτία, Ηλεία, Μεσσηνία, Ηράκλειο και Ρέθυμνο, σιτηρά και ψυχανθή στη Βοιωτία, Αιτωλοακαρνανία.

1.2.3.2

1.2.3.3 *Το μέτρο της μακροχρόνιας παύσης καλλιέργειας.*

Το επόμενο, χρονολογικά, εθνικής εμβέλειας μέτρο που εφαρμόστηκε, αυτό της μακροχρόνιας (εικοσαετούς) παύσης καλλιέργειας ξεκίνησε το 1996. Ενώ η πρακτική την οποία ενίσχυε ήταν ενιαία χωρίστηκε σε δύο 'υπομέτρα', με

διαφορετικούς στόχους το καθένα. Ο πρώτος στόχος που όριζε τη μία εκδοχή ήταν η δημιουργία βιοτόπων και φυσικών πάρκων σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος ενώ η δεύτερη εκδοχή σκοπό είχε την προστασία υδρολογικών συστημάτων από τη ρύπανση γεωργικής προέλευσης. Θα εξετάσουμε τις δύο εκδοχές χωριστά γιατί και οι επιμέρους στόχοι και τα πεδία εφαρμογής αλλά και αρκετές απαιτήσεις των υπομέτρων διαφοροποιούνταν. Το μόνο κοινό που είχαν ήταν οι επιλέξιμες καλλιέργειες, μια σειρά απαιτήσεων και οι διοικητικές ρυθμίσεις τις οποίες θα τις αναλύσουμε στο τέλος.

Οι επιμέρους στόχοι του πρώτου υπομέτρου ήταν η προστασία της χλωρίδας και πανίδας σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος, η μείωση των επιπτώσεων του τουρισμού στους βιοτόπους αλλά και η βελτίωση του τοπίου σε περιοχές που ήταν υποβαθμισμένο λόγω των γεωργικών δραστηριοτήτων.

Το πεδίο εφαρμογής από πλευράς περιοχών ήταν, κατ' αρχήν, οι περιοχές που περιλαμβάνονταν στον κατάλογο των προς προστασία περιοχών του δικτύου NATURA 2000 βάσει της Οδ. 92/43/ΕΟΚ. Κατόπιν ακολουθούσαν οι περιοχές που παρουσίαζαν σημεία υποβάθμισης λόγω της έντασης των γεωργικών δραστηριοτήτων, π.χ. περιοχές που επικρατούσε η μονοκαλλιέργεια. Οι περιοχές που γειτνίαζαν με τις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου NATURA 2000 και δέχονταν πιέσεις από τον τουρισμό ή/και βρίσκονταν ένθεν και ένθεν κύριων οδικών αξόνων ήταν η τρίτη ομάδα περιοχών - στόχων ενώ την τέταρτη ομάδα αποτελούσαν οι περιοχές πλησίον του δικτύου, στις οποίες ενδιαίτνται είδη ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Όταν οι εκτάσεις δεν βρίσκονταν εντός των ορίων προστατευόμενων περιοχών, προτεραιότητα δινόταν βάσει του βαθμού υποβάθμισης του φυσικού χώρου, της οικολογικής αξίας της όμορης προστατευόμενης περιοχής και τέλος της θέσης και του αναγλύφου με τις ορεινές, ημιορεινές και νησιωτικές περιοχές να προηγούνται. Για τη δικαιότερη κατανομή των πόρων τέθηκαν και όρια στην δυνάμενη να ενταχθεί έκταση. Η επιλέξιμη έκταση ήταν 25.000 στρέμματα ανά προστατευόμενη περιοχή εντός των ορίων της προστατευόμενης περιοχής ενώ στην περιφερειακή ζώνη κάθε μιας τοποθεσίας επιλέξιμα ήταν 6.000 – 7.500 στρέμματα .

Ως προς τις επιλέξιμες καλλιέργειες εξαιρούνταν οι ελαιώνες και οι εγκαταλελειμμένες εκτάσεις, αυτές δηλαδή στις οποίες τα τελευταία τρία, από την αίτηση, χρόνια δεν είχε ασκηθεί καμμία γεωργική δραστηριότητα. Περιλαμβάνονταν στις επιλέξιμες χρήσεις γης και τα βοσκοτόπια και μάλιστα αναφέρονταν αναλυτικά τα χορτολίβαδα, θαμνολίβαδα αλλά και τα δασολίβαδα. Ούτε οι εκτάσεις με εκτατικές καλλιέργειες ήταν επιλέξιμες, εκτός αν ήταν καμμένες αποτελούσαν ενδιαίτημα για ενδημικά είδη ή ποικιλίες ή ήταν κατά κάποιο τρόπο προβληματικές.

Οι υποχρεώσεις των παραγωγών πέραν της εικοσαετούς παύσης της καλλιέργειας περιλάμβαναν την κατάθεση Σχεδίου Περιβαλλοντικής Διαχείρισης το οποίο κάθε πέντε χρόνια θα μπορούσε να αναθεωρηθεί, τη διατήρηση στοιχείων του αγροτικού τοπίου όπως φυτοφρακτών και αναβαθμίδων καθώς και την υποβολή κάθε χρόνο έκθεσης που θα περιγράφονταν οι εκτελεσθείσες εργασίες και θα γινόταν εκτίμηση των αναγκών και προγραμματισμός για το επόμενο έτος.

Απαγορευόταν στους συμμετέχοντες παραγωγούς η βόσκηση και η συγκομιδή χόρτου, η παρενόχληση της πανίδας (που θα μπορούσε να φτάσει μέχρι και απαγόρευση του κυνηγιού στην ενταγμένη έκταση), η συλλογή καρπών στις δενδρώδεις καλλιέργειες και η εφαρμογή λυμάτων.

Επιπροσθέτως ο συμμετέχων παραγωγός έπρεπε να καθαρίζει την ανεπιθύμητη βλάστηση είτε για να διευκολύνει την αύξηση της βιοποικιλότητας είτε για την ελάττωση του κινδύνου πυρκαγιάς. Ο τρόπος απομάκρυνσης της ανεπιθύμητης βλάστησης έπρεπε να περιγράφεται στο Σχέδιο Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και αν περιελάμβανε ελεγχόμενη καύση, αυτή θα έπρεπε να γίνει είτε αργά το φθινόπωρο είτε νωρίς την άνοιξη. Την ίδια περίοδο έπρεπε να γίνει και ο καθαρισμός με μηχανικά μέσα.

Για να μπορέσει μια εκμετάλλευση να ενταχθεί στην πρώτη εκδοχή του μέτρου έπρεπε να διαθέτει τουλάχιστον 200 στρέμματα συνεχούς και ενιαίας έκτασης, θα έπρεπε αυτή η έκταση να αποτελεί βιότοπο για συγκεκριμένα (αναφερόμενα) φυτικά ή ζωικά είδη, να είναι επισκέψιμη, στο μέτρο που οι επισκέψεις δεν θα εμπόδιζαν την καλή διαχείριση του βιοτόπου. Τέλος

καθορίζονταν και προδιαγραφές για το τί θα έπρεπε να περιέχει το Σχέδιο Περιβαλλοντικής Διαχείρισης. Πέρα από την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης, των προβλεπόμενων ενεργειών για την προστασία του προστατευτέου/ων αντικειμένου/ων, έπρεπε να εγκατασταθεί εσωτερικό (της εκμετάλλευσης) σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης της πορείας του μέτρου και τέλος επιβάλλονταν περιορισμοί στις εργασίες καθαρισμού από τα ανεπιθύμητα είδη καθώς και στη χρήση εισροών. Επίσης επιλέξιμες ήταν δαπάνες φύτευσης δένδρων και θάμνων, η σπορά ποωδών όπως και η επιλεκτική χημική ζιζανιοκτονία.

Το δεύτερο υπομέτρο επικέντρωνε σε παραλίμνιες (απόσταση 600 μ), παραποτάμιες (απόσταση 150 μ) και παράκτιες (απόσταση 1000 μ) εκτάσεις, δίνοντας προτεραιότητα σε αυτές που ήταν εντός ή γειτνιάζαν με περιοχές ευπρόσβλητες στα νιτρικά (Οδ. 91/676/ΕΟΚ). Πέρα αυτών τα ποτάμια έπρεπε να είναι συνεχούς ροής, όχι εποχιακής ή χειμαρροί, στις παραλίμνιες εκτάσεις έπρεπε να ασκείται εντατικής μορφής γεωργία ενώ στις περιπτώσεις των παράκτιων περιοχών η καλλιέργεια έπρεπε να είναι εντατικής μορφής και ο αποδέκτης της ρύπανσης κλειστός ή ημίκλειστος κόλπος. Ο αντικειμενικός σκοπός του υπομέτρου, σ' αυτήν του την εκδοχή, ήταν η προστασία των υδρολογικών συστημάτων από τη ρύπανση γεωργικής προέλευσης και επιμέρους στόχοι ήταν η προστασία των υδάτων από τη ρύπανση, η αποφυγή φαινομένων ευτροφισμού αλλά και η προστασία της παρόχθιας χλωρίδας και πανίδας.

Για τη μακροχρόνια παύση καλλιέργειας η οποία αργότερα, το 1999, ονομάστηκε μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης με σκοπό την προστασία των υδρολογικών συστημάτων, δεν υπήρχε ο όρος η προς ένταξη έκταση να είναι μεγαλύτερη από 200 στρέμματα. Ο μόνος όρος που τέθηκε ως προς την ελάχιστη έκταση ήταν ότι θα έπρεπε να ενταχθεί όλο το αγροτεμάχιο. Τα εκτατικά χορτολίβαδα και οι θαμνότοποι δεν ήταν επιλέξιμα εκτός αν η ρύπανση στον αποδέκτη ήταν σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Οι παραγωγοί θα πληρώνονταν την καθαρή πρόσοδο από τις χρήσεις γης που εγκαταλείφθηκαν (ο μέσος όρος των περιφερειών του Δικτύου Γεωργικής

Λογιστικής Πληροφόρησης (ΔΙ.ΓΕ.Λ.Π.), ήταν ο εκτιμητής του διαφυγόντος εισοδήματος) αλλά και το κόστος του βασικού καθαρισμού των εκτάσεων. Επ' αυτών υπολογιζόταν ένα κίνητρο, 10% έως το μέγιστο 20% διαφοροποιούμενο ανάλογα με το υπομέτρο και τη θέση της ενταγμένης έκτασης. Η εκδοχή της δημιουργίας οικοτόπων και οι εκτάσεις εντός προστατευόμενων περιοχών είχαν ευνοϊκότερη αντιμετώπιση. Στην περίπτωση που ο παραγωγός προέβαινε σε πρόσθετες δαπάνες, όπως διατήρηση των αναβαθμίδων ή και συντήρηση των μονοπατιών, αυτές αποζημιώνονταν ξεχωριστά, χωρίς όμως να υπολογίζεται επ' αυτών το ποσοστό του κινήτρου.

Για το σύνολο του μέτρου ο ποσοτικός στόχος που τέθηκε ήταν, για τα χρόνια 1996-1997, τα 250.000 στρέμματα εκ των οποίων τα 25.000 στρέμματα θα καλύπτονταν από εκτάσεις που θα εφαρμόζαν τη δεύτερη εκδοχή. Προβλεπόταν έλεγχος κάθε χρόνο στο 2% των εκμεταλλεύσεων μετά από προειδοποίηση και αιφνιδιαστικός στο 3%. Η παρακολούθηση θα γινόταν από 18μελή επιτροπή, όπως προαναφέρθηκε, η αξιολόγηση του προγράμματος ανατέθηκε, το 1999, στον Τομέα Βιολογίας Φυτών του Τμήματος Βιολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών.

Το μέτρο της μακροχρόνιας παύσης εκμετάλλευσης γεωργικής γης ενίσχυσε συνολικά 82 εκμεταλλεύσεις και 194.864 στρέμματα, εκ των οποίων οι 26 εκμεταλλεύσεις και τα 1.700 στρέμματα ακολούθησαν τη δεύτερη εκδοχή, αυτή της προστασίας των υδροφορέων.

Η πρώτη εκδοχή, με σκοπό τη δημιουργία οικοτόπων, προσέγγισε αρκετά τον ποσοτικό στόχο που είχε τεθεί στην απορρόφηση αφού καλύφθηκε το 86% της έκτασης - στόχου. Παρά τη σχετική αυτή επιτυχία η επέκταση του μέτρου σταμάτησε απότομα μετά από προβλήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των ελέγχων. Ξεκίνησε δε μια ενδελεχής επανεξέταση όλων των συμβάσεων που είχαν υπογραφεί μετά από παρέμβαση της ειδικής υπηρεσίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με στόχο την καταπολέμηση της απάτης (OLAF, 2003). Σε αυτή την εκδοχή του μέτρου υπήρχε, όπως προαναφέρθηκε η απαίτηση για την ύπαρξη ελάχιστης έκτασης 200 στρεμμάτων. Σε μια χώρα όπου η μέση εκμετάλλευση διαθέτει 44 στρέμματα γεωργικής γης προς καλλιέργεια, εκ των

οποίων τα 12,5 κατά μέσο όρο είναι ενοικιασμένα ή υπόκεινται στο «μισιακό» σύστημα εκμετάλλευσης και μάλιστα όταν αυτή η έκταση είναι μοιρασμένη σε πάνω από 6 κατά μέσον όρο αγροτεμάχια και το μέσο αγροτεμάχιο δεν υπερβαίνει τα 7 περίπου στρέμματα, η διάθεση μεγάλης ιδιόκτητης έκτασης ή η τόσο μακροχρόνια ενοικίαση καλλιεργούμενης γης είναι σημαντικά εμπόδια. Συνήθως ιδιοκτήτες τέτοιου μεγέθους εκτάσεων είναι τα μοναστήρια ή άλλα ιδρύματα.

Πέραν αυτών, ο φυσικός χώρος εφαρμογής παρομοίου είδους δράσεων θα ήταν οι οριακής παραγωγικότητας καλλιεργούμενες γαίες έτσι ώστε να ελαττώνεται, όσο το δυνατόν περισσότερο, το κόστος ευκαιρίας. Το κόστος όμως αποδείχτηκε ότι δεν ήταν ασήμαντο, για διάφορους λόγους, αναλόγως των περιοχών στις οποίες βρίσκονταν. Για τις περιθωριακές εκτάσεις, όταν βρίσκονταν σε ορεινές προβληματικές περιοχές, οι ιδιοκτήτες τους εισέπρατταν και εξισωτική αποζημίωση από τη διαρθρωτική πολιτική, αλλά και τις επιδοτήσεις από τις Κοινές Οργανώσεις Αγοράς (Κ.Ο.Α.) και, μάλιστα, στην περίπτωση των σιτηρών, βάσει των στρεμμάτων που είχαν σπαρεί και των δικαιωμάτων βάσει ιστορικών αποδόσεων. Ας σημειωθεί ότι αυτά τα δικαιώματα, θα τα έχαναν αν δεν καλλιεργούσαν για τρία χρόνια. Στις πεδινές εντατικές περιοχές ήταν επίσης δύσκολη η δέσμευση καλλιεργούμενων εκτάσεων γιατί, με την προαναφερθείσα επέκταση των αρδευόμενων – εντατικών καλλιεργειών σε όλες τις παραγωγικές γαίες, οι εκτατικές – ξηρικές καλλιεργείες απωθούνταν προς τις οριακές αφ' ενός γιατί η επιδότηση ήταν στο μεγαλύτερό της μέρος ανεξάρτητη από την παραγωγή, αφ' ετέρου γιατί διατηρούσαν το δικαίωμα στη στρεμματική επιδότηση.

Προέκυπτε, λοιπόν, ότι οι μόνες διαθέσιμες γεωργικές εκτάσεις ήταν οι βοσκοτόποι. Σ' αυτήν όμως την περίπτωση ήταν δύο τα, νομικά κυρίως, ζητήματα που ανέκυψαν τα οποία και τελικά εξελίχθηκαν, σε κάποιες περιπτώσεις, σε ανυπέρβλητα εμπόδια και εν πολλοίς προκάλεσαν τη διακοπή της επέκτασης του μέτρου. Το πρώτο πρόβλημα είχε να κάνει με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των βοσκοτόπων. Από τα περίπου 52,5 εκατομμύρια στρέμματα βοσκοτόπων της χώρας μας μόνο το 42% είναι ιδιόκτητα. Τα υπόλοιπα ανήκουν

είτε στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης είτε στο δημόσιο και έχει παραχωρηθεί η διαχείρισή τους στην τοπική αυτοδιοίκηση. Αυτοί οι βοσκότοποι είτε ενοικιάζονται στο σύνολό τους μετά από πλειστηριασμό (αν υπάρχουν περισσότεροι του ενός ενδιαφερόμενοι) είτε χρησιμοποιούνται από πολλούς κτηνοτρόφους μετά την πληρωμή δικαιωμάτων εισόδου. Το δεύτερο πρόβλημα είχε να κάνει με τον χαρακτηρισμό των εκτάσεων και τις χρήσεις γης. Όπως είναι γνωστό, εξ αιτίας της έλλειψης δασολογίου και κτηματολογίου οι χρήσεις γης προκύπτουν από τα προαπογραφικά στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, που εκδίδονται ανά δεκαετία και κατανέμουν την έκταση του κάθε δήμου ή κοινότητας και τώρα πια δημοτικού διαμερίσματος. Αυτή την έκταση κατατάσσουν σε γεωργική, βοσκότοπους, ιδιωτικούς και δημόσιους / δημοτικούς με το καθεστώς χρήσης που περιγράφηκε προηγουμένως, δηλαδή ως δασική, καλυπτόμενη από νερά, από οικισμούς και άλλες εκτάσεις. Αυτές οι εκτάσεις, που περιγράφονται στα απογραφικά στοιχεία, δεν υπάρχουν αποτυπωμένες σε τοπογραφικά διαγράμματα ή σε χάρτες με αποτέλεσμα να μην είναι καθορισμένη η ακριβής θέση τους στην κοινότητα. Έχει επιχειρηθεί μια διαφορετική καταγραφή των χρήσεων γης από πλευράς της Γενικής Γραμματείας (τώρα Γενικής Διεύθυνσης) Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (τότε Γεωργίας) στα μέσα της δεκαετίας του 1990 (Γ.Γ.Δ.Φ.Π., 1994). Σ' αυτήν, οι εκτάσεις κατατάσσονται σε γεωργικές, δάση, δασικές εκτάσεις, βοσκοτόπους, καλυπτόμενες από οικισμούς και νερά και λοιπές χρήσεις. Οι διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στις δυο αυτές καταγραφές είναι σημαντικές. Φτάνουν στους νομούς της Βόρειας Ελλάδας (Δυτική, Κεντρική, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη) σε διαφορές της τάξης του 70%. Συγκεκριμένα οι βοσκότοποι εμφανίζονται μειωμένοι κατά αυτό το ποσοστό στην καταγραφή της Γ.Γ.Δ.Φ.Π. με ανάλογη αύξηση των δασικών εκτάσεων. Η ασάφεια αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να αμφισβητηθεί, από τις συγκεκριμένες δημόσιες υπηρεσίες, ο γεωργικός χαρακτήρας άρα και η επιλεξιμότητα των εκτάσεων που εντάχθηκαν στο μέτρο της μακροχρόνιας παύσης εκμετάλλευσης συνεπώς και η νομιμότητα των ενισχύσεων - δαπανών που είχαν γίνει από άλλες δημόσιες υπηρεσίες.

Ένα επιπλέον πρόβλημα που δημιουργήθηκε, όχι βέβαια της ίδιας τάξης με τα προηγούμενα, ήταν και το ότι δεν γίνονταν οι εργασίες καθαρισμού και διατήρησης των βιοτόπων που ήταν απαραίτητες, αλλά και συμβατικές υποχρεώσεις των επωφελούμενων. Το μέτρο είχε ως εκ τούτου μετατραπεί σε πλήρη εγκατάλειψη των βοσκοτόπων αφού οι πρακτικές διατήρησης που εφαρμόζονταν πριν, περιορίζονταν στη βόσκηση η οποία λόγω της συμμετοχής στο συγκεκριμένο μέτρο έπρεπε να διακοπεί.

Στη δεύτερη εκδοχή του μέτρου, που στόχευε στην προστασία των υδροφορέων από τις επιπτώσεις των εντατικών γεωργικών συστημάτων μόνο 7% της έκτασης στόχου καλύφθηκε. Εδώ είναι φανερό ότι το κόστος ευκαιρίας ήταν ιδιαίτερα υψηλό και δεν υπήρχε τρόπος να γίνει ελκυστικό ένα τέτοιο πρόγραμμα, άρα ήταν ακόμα μεγαλύτερη η δυσκολία εξεύρεσης παραγωγικών εκτάσεων.

Δεν μπορεί, πάντως, παρά να προκαλεί εντύπωση η επιλογή να δοθεί προτεραιότητα στην εφαρμογή του συγκεκριμένου μέτρου έναντι των άλλων που αναφέρονταν στον αρχικό σχεδιασμό. Ειδικά σε μια χώρα όπου ήδη οι προτεινόμενες για ένταξη στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών ΦΥΣΗ 2000 εκτάσεις προσέγγιζαν το 20% της επικράτειας, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, συγκρινόμενο με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δεδομένης, μάλιστα, της αυξημένης συνεισφοράς της γεωργίας στο Α.Ε.Π. Η επιλογή για την επέκταση του δικτύου σε άλλους βιοτόπους, ενώ ούτε για τις προτεινόμενες για ένταξη στο ΦΥΣΗ 2000 δεν υπήρχε ειδικό σχέδιο διαχείρισης που θα έπρεπε να είναι η βάση για το ιδιαίτερο σχέδιο περιβαλλοντικής διαχείρισης του κάθε προς δημιουργία βιοτόπου, σχεδόν προδικάζει ότι θα δημιουργούνταν προβλήματα στην εφαρμογή.

Τέλος, αν θεωρηθεί ότι ένας από τους βασικούς στόχους της ΕΕ με τη θέσπιση της μακροχρόνιας παύσης καλλιέργειας ήταν να αντιμετωπίσει και το πρόβλημα των αυξανόμενων σχολάζουσων εκτάσεων με τη μείωση της γεωργικής παραγωγής που επαγγέλονται η μεταρρύθμιση του 1992, η επίσπευση της εφαρμογής ενός τέτοιου μέτρου, σε μια χώρα με 70% εκτατικές καλλιέργειες (Beoroulos et al., 1994) όπου το πρόβλημα μάλλον συνέχιζε να βρίσκεται στην

έλλειψη διαθέσιμων εκτάσεων, υποδεικνύει μια ακόμη ανατροπή των αρχικών προτεραιοτήτων.

1.2.3.4 Το μέτρο της καταπολέμησης της ρύπανσης από νιτρικά γεωργικής προέλευσης στο Θεσσαλικό πεδίο.

Το πρώτο μέτρο τοπικής εφαρμογής που ξεκίνησε ήταν αυτό της καταπολέμησης της ρύπανσης από νιτρικά γεωργικής προέλευσης που εστιαζόταν στην πεδιάδα της Θεσσαλίας. Ξεκίνησε το 1995, και, μάλιστα, κάποιοι παραγωγοί είχαν αρχίσει ήδη να το εφαρμόζουν εν όψει της επικείμενης τυπικής έγκρισης από την Επιτροπή, πριν αυτή ακόμα δοθεί. Το μέτρο για την καταπολέμηση της νιτρορύπανσης επικέντρωνε σε μία από τις περιοχές όπου η γεωργία ασκούνταν με τον πλέον εντατικό τρόπο. Η εικόνα της εντατικότητας προκύπτει από το μεγάλο ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων, το διπλάσιο σχεδόν της χώρας (βλ. Πίνακα 5) και το μεγάλο βαθμό εξειδίκευσης των εκμεταλλεύσεων όπου οι ετήσιες καλλιέργειες καταλαμβάνουν το σύνολο σχεδόν της καλλιεργούμενης έκτασης των πεδινών περιοχών (βλ. Πίνακα 6).

Πίνακας 1-5 Αρδευόμενες εκτάσεις στη Θεσσαλία.

	Εκμεταλλεύσεις που διέθεταν αρδευόμενη έκταση	Αρδευόμενη ως ποσοστό της συνολικής γεωργικής έκτασης
Σύνολο Χώρας	67%	37%
Θεσσαλία	81%	64%
Νομός Λάρισας	81%	62%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999/2000. Επεξεργασία του συγγραφέα.

Πίνακας 1-6 Ποσοστό της έκτασης που καλύπτουν οι ετήσιες καλλιέργειες στη Θεσσαλία

	Ανάγλυφο	Εκμεταλλεύσεις που διέθεταν ετήσιες καλλιέργειες	Έκταση ετήσιων καλλιεργειών ως ποσοστό της συνολικής γεωργικής έκτασης
Σύνολο Χώρας		50%	52%
	Π	55%	68%
	Η	42%	38%
	Ο	54%	43%
Θεσσαλία		73%	81%
	Π	86%	92%
	Η	57%	63%
	Ο	65%	63%
Νομός Λάρισας		79%	87%
	Π	91%	96%
	Η	63%	72%
	Ο	84%	73%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999/2000. Επεξεργασία του συγγραφέα.

Οι περιοχές που συμμετείχαν είναι από τις πλέον προβληματικές από πλευράς χρήσης των υδατικών πόρων. Η ταπείνωση του υδροφόρου ορίζοντα και η υφαλμύρωση των αρδευτικών υδάτων συναντώνται στο Θεσσαλικό κάμπο συχνότερα από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της χώρας. Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρονται στο σχέδιο δράσης για την εφαρμογή της Οδ. 91/676/ ΕΟΚ για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης στην περιοχή: «Η πτώση στάθμης της υπόγειας υδροφορίας της Θεσσαλίας κατά την περίοδο 1974-1994 κυμαίνεται από 5m έως και 70m και λαμβάνει τις μέγιστες τιμές της στις νότιες απολήξεις της ανατολικής πεδιάδας (Ριζόμυλος, Στεφανοβίκειο, Βελεστίνο).

Οι υπερβολικές πτώσεις στάθμης οδηγούν στην αύξηση της υδραυλικής κλίσης στους υπόγειους υδροφορείς και επομένως στην ταχύτερη διασπορά των ρύπων εντός της κορεσμένης ζώνης. Την ίδια χρονική περίοδο η πτώση της πιεζομετρικής επιφάνειας κυμαίνεται από 5-20m στη δυτική πεδιάδα και 20-30m στις νότιες απολήξεις της ανατολικής (Ριζόμυλος κλπ). Η πτώση της πιεζομετρικής επιφάνειας συνεπάγεται μείωση των υδατικών αποθεμάτων και

επομένως διάλυση των εισαγόμενων στην κορεσμένη ζώνη ρύπων σε μικρότερους όγκους νερού με αποτέλεσμα την αύξηση της συγκέντρωσης τους σ' αυτό.»

Τέλος, στην ίδια περιοχή παρατηρήθηκε και η μοναδική περίπτωση που χρειάστηκε να σφραγιστεί γεώτρηση λόγω αυξημένης περιεκτικότητας σε νιτρικά. Περιεκτικότητα η οποία υπερέβαινε το όριο των 50 ppm που είχε τεθεί από τις Οδηγίες 80/778/ΕΟΚ περί της ποιότητας του πόσιμου νερού και 98/83/ΕΚ σχετικά με την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης.

Στην αρχική μορφή που εφαρμόστηκε το μέτρο, το 1996, στόχευε στις εκτάσεις που καλλιεργούνταν με βαμβάκι στους τέσσερις νομούς της Θεσσαλίας. Η κύρια υποχρέωση που ανέλαμβανε ο παραγωγός ήταν να μειώσει τη βασική αζωτούχο λίπανση, από 16 μονάδες το στρέμμα που ήταν η τρέχουσα πρακτική, στις 5 μονάδες ανά στρέμμα και να προσθέσει άλλες 5,3 μονάδες Ν, το μέγιστο, στο στρέμμα με κρυσταλλικά λιπάσματα αλλά και να εφαρμόσει κλασματική εφαρμογή, σε 5 κατ' ελάχιστον δόσεις στα κατάλληλα βλαστικά στάδια. Η εφαρμογή αυτή θα έπρεπε να γίνεται ή με στάγδην άρδευση ή με άλλη μέθοδο κατάλληλη για την εφαρμογή της υδρολίπανσης, χωρίς όμως η εγκατάσταση του συστήματος άρδευσης να ενισχύεται από το πρόγραμμα.

Έπρεπε, επίσης, να εφαρμοστεί αμειψισπορά με σιτάρι με τέτοιο τρόπο ώστε να μην καλλιεργείται το βαμβάκι πάνω από τρία χρόνια συνεχώς. Άρα το σχήμα αμειψισπορά που προτεινόταν ήταν ΒΣΒΒΒ ή ΒΒΣΒΒ ή ΒΒΒΣΒ. Στο σιτάρι η μέγιστη λίπανση ήταν 13 μονάδες αζώτου στο στρέμμα, εκ των οποίων η μέγιστη βασική 5 μονάδες. Υπήρχε επίσης η υποχρέωση συμμόρφωσης με τα πρακτικά λίπανσης των νομαρχιών ως προς την προσθήκη καλίου και φωσφόρου. Τις υποχρεώσεις συμπλήρωναν η κατάρτιση σχεδίου περιβαλλοντικής διαχείρισης από γεωπόνο και η τήρηση φακέλου παρακολούθησης από τον παραγωγό. Το 1997 αποφασίστηκε η επέκταση και σε περιοχές του νομού Φθιώτιδας που ανήκουν σε λεκάνες απορροής του Θεσσαλικού κάμπου χωρίς καμμία άλλη σημαντική επί της ουσίας μεταβολή εκτός του ότι η εφαρμογή λίπανσης κάτω από την οριζόμενη (υπολίπανση) θα σήμαινε μείωση της επιδότησης.

Το 1998, όμως, επανακαθορίστηκαν οι στόχοι του προγράμματος. Βασικός στόχος δεν ήταν πια η μείωση της εφαρμοζόμενης λίπανσης αλλά η μείωση της

έκπλυσης των νιτρικών. Τέθηκε δε, σαν πρόσθετος περιορισμός, η απαγόρευση της αντιστάθμισης της απώλειας, λόγω μειωμένης λίπανσης, παραγωγής με την αύξηση της λίπανσης στα αγροτεμάχια της εκμετάλλευσης που δεν ήταν ενταγμένα στο μέτρο. Τα προτεινόμενα σχέδια αμειψισποράς διευρύνθηκαν με βαμβάκι, σιτηρά ξηρικά (κριθάρι) και αρδευόμενα (αραβόσιτος), ζαχαρότευτλα, βιομηχανική τομάτα, καρπούζι, πεπόνι, σκόρδα, κρεμμύδια, φασόλια και φασολάκια. Εξαιρούσε από τις επιλέξιμες, καλλιέργειες όπως ο καπνός, οι πιπεριές, η μηδική, το τριφύλλι, οι μπάμιες, ο αρακάς, τα μπιζέλια και ο βίκος. Σε περίπτωση που το νερό στην περιοχή δεν ήταν σε ανεπάρκεια, δεν απαγορευόταν η διαδοχή αρδευόμενων καλλιεργειών. Μόνο σε περιπτώσεις που το νερό σπάνιζε θα έπρεπε να καλλιεργούνται τουλάχιστον δύο φθινοπωρινά σιτηρά. Τελικά, καμιά καλλιέργεια δεν επιτρεπόταν στο ίδιο χωράφι για πάνω από τρία συνεχή χρόνια. Για τις εναλλακτικές, του βαμβακιού, καλλιέργειες δίνονταν όρια μέγιστης ποσότητας και αναλυτική μεθοδολογία εφαρμογής λιπασμάτων με κοινό χαρακτηριστικό ότι η επιφανειακή λίπανση έπρεπε να γίνεται πάντα με κρυσταλλικά λιπάσματα.

Το 1999 έγινε αναδιάθρωση στο μέτρο και επεκτάθηκε η εφαρμογή στο οροπέδιο Ξυνιάδας και σε περιοχές της επαρχίας Δομοκού που απορρέουν στο Θεσσαλικό πεδίο, οι οποίες ανήκουν διοικητικά στο Νομό Φθιώτιδας. Εξ αιτίας μάλιστα της προθεσμίας που τέθηκε από την Επιτροπή, για την εφαρμογή των σχεδίων δράσης που προβλέπονταν στην Οδ. 91/676/ΕΟΚ και την απειλή της διακοπής της χρηματοδότησης στην αντίθετη περίπτωση, πάγωσε η περαιτέρω επέκταση του μέτρου εκτός του Νομού Τρικάλων. Στον πρώτο κύκλο αλλαγών περιλαμβάνονταν μειώσεις στις μέγιστες επιτρεπόμενες ποσότητες εφαρμογής θρεπτικών στοιχείων αλλά και χαλαρότερες προβλέψεις για την κλασματική εφαρμογή τους. Τα προγράμματα των αμειψισπορών που προτεινόταν περιελάμβαναν περιορισμό στις δύο μόνο ξηρικές καλλιέργειες. Οι περιπτώσεις που επιτρεπόταν υπέρβαση του ορίου, καλλιέργεια δηλαδή πάνω από δύο περιόδους χωρίς άρδευση, έπρεπε να καθορίζονταν από το υπουργείο. Την πρόβλεψη αυτή για περιορισμό στις ξηρικές καλλιέργειες συνόδευαν δράσεις ενίσχυσης του περιορισμού στην κατανάλωση αρδευτικού νερού. Δινόταν με

αυτά η δυνατότητα στους παραγωγούς που καλλιεργούσαν τα παραπάνω είδη να ενταχθούν σε προγράμματα αγρανάπαυσης. Σε περιοχές με αρνητικό υδατικό ισοζύγιο συμπληρωματικά με την εφαρμογή του βασικού σκέλους του μέτρου, αυτού της μείωσης της ρύπανσης με την εφαρμογή κρυσταλλικών λιπασμάτων δινόταν η δυνατότητα να αφηθεί ένα 10%, εκ περιτροπής, της εκμετάλλευσης ακαλλιέργητο, με πρόσθετη αποζημίωση. Αν η εκμετάλλευση βρισκόταν σε περιοχή με έντονα αρνητικό υδατικό ισοζύγιο μπορούσε να αφήσει εκ περιτροπής σε αγρανάπαυση το 20% της έκτασης, έτσι ώστε σε 5 χρόνια να καλυφθεί όλη η αρδευόμενη έκταση της εκμετάλλευσης. Στο υπόλοιπο μέρος της εκμετάλλευσης θα μειωνόταν κατά 30% η βασική λίπανση.

Τις δύο νέες μορφές εφαρμογής του μέτρου μείωσης της νιτρορύπανσης συμπλήρωναν άλλες δύο δυνατότητες για τους παραγωγούς. Η μία είχε στόχο την προστασία από την εδαφική διάβρωση και η άλλη την προστασία του αγροτικού τοπίου και της βιοποικιλότητας.

Για να προστατευθούν τα εδάφη από τη διάβρωση, οι παραγωγοί που διέθεταν εκτάσεις σε επικλινείς εκτάσεις και τις καλλιεργούσαν με ανοιξιάτικες αρδευόμενες καλλιέργειες ενισχύονταν για την διαδοχική καλλιέργεια φθινοπωρινών ψυχανθών, την ενσωμάτωσή τους και τη μείωση της λίπανσης στο αγροτεμάχιο κατά 5 μονάδες αζώτου για την επόμενη χρονιά.

Τέλος, μία παραλλαγή του μέτρου αφορούσε στην προστασία του αγροτικού τοπίου και της άγριας χλωρίδας και πανίδας με τη δημιουργία ακαλλιέργητων περιθωρίων 5-7 μέτρων όπου θα αφήνονταν ανενόχλητη η φυσική βλάστηση είτε δενδρώδης ή θαμνώδης είτε ακόμα και ποώδης. Προτεραιότητα για την εφαρμογή αυτής της παραλλαγής είχαν οι πεδινές οικολογικά ευαίσθητες περιοχές και οι εκτάσεις 400 μέτρα, εκατέρωθεν της κοίτης του ποταμού Πηνειού.

Τέθηκαν κάποια όρια ως προς τη μέγιστη έκταση που αναμενόταν να καλύψει η κάθε μια από τις παραλλαγές του μέτρου. Η βασική, αυτή δηλαδή της μείωσης της έκπλυσης των νιτρικών με τη χρήση κρυσταλλικών λιπασμάτων σταθεροποιήθηκε στα έως τότε απορροφηθέντα, 283.000 στρέμματα περίπου. Με άλλα λόγια, δεν προβλέπονταν νέες συμβάσεις. Στην κατανομή δόθηκαν 20.000 στρέμματα στο συνδυασμό της εκ περιτροπής αγρανάπαυσης του 10% και της

μείωσης κατά 30% στην υπόλοιπη εκμετάλλευση, 8.000 στρέμματα στην αυστηρότερη παραλλαγή που προέβλεπε την εντός πενταετίας αγροανάπαυση του συνόλου της εκμετάλλευσης ενώ 5.000 στρέμματα στην αντιδιαβρωτική προστασία και 14.000 στρέμματα στην προστασία του τοπίου (2 χιλ στρέμματα στη διατήρηση και 12.000 στην αποκατάσταση). Δεν επιτρεπόταν η μεταφορά μεταξύ των κατηγοριών. Δηλαδή ακόμα και αν τα στρέμματα που είχαν δεσμευθεί για τη μία από τις παραλλαγές του μέτρου δεν είχαν χρησιμοποιηθεί, δεν ήταν δυνατή η επέκταση άλλων πιο 'δημοφιλών' παραλλαγών.

Τον ίδιο χρόνο, το 1999, προτάθηκε και η πιλοτική εφαρμογή κάποιων πειραματικών δράσεων με στόχο τον έλεγχο της ρύπανσης από τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα αλλά και την ορθολογική διαχείριση των υδάτων. Οι εφαρμογές θα αφορούσαν 500-700 στρέμματα με 100 στρ. ανά εφαρμογή και υπεύθυνα γι' αυτά θα ήταν το Ινστιτούτο Χαρτογράφησης και Ταξινόμησης Εδαφών Λάρισας (Ι.Χ.Τ.Ε.Λ.) του Εθνικού Ιδρύματος Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.) σε συνεργασία με το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το Ι.Χ.Τ.Ε.Λ. προβλεπόταν να είναι και ο φορέας που θα έκανε τον έλεγχο, πέραν του διοικητικού τον οποίο είχαν οι κατά τόπους Δ/νσεις Αγροτικής Ανάπτυξης. Ο κανόνας ήταν να ελέγχονται το $1/10$ των συμμετεχόντων σε αρχικό στάδιο, όταν θα μπορούσε να ελεγχθεί η ορθή εφαρμογή της βασικής λίπανσης και το $1/20$ σε στάδιο της καλλιέργειας όταν θα μπορούσε να ελεγχθεί η ορθή εφαρμογή της επιφανειακής λίπανσης.

Για την παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας του μέτρου, ως προς τον κύριο περιβαλλοντικό στόχο του, τη μείωση της νιτρορρύπανσης, θεσμοθετήθηκε ένα δίκτυο μετρήσεων σε σημεία όπως το Δέλτα του Πηνειού, ο Παγασητικός κόλπος αλλά και επιλεγμένες γεωτρήσεις. Υπεύθυνα για τη λειτουργία του δικτύου παρακολούθησης ήταν 6 συνολικά Ινστιτούτα, εργαστήρια και Πανεπιστημιακά τμήματα.⁵

⁵ Το Ι.Χ.Τ.Ε.Λ., το Περιφερειακό Κέντρο Προστασίας Φυτών και Ποιοτικού Ελέγχου Βόλου, το Ινστιτούτο Κτηνοτροφικών Φυτών και Βοσκών, το Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας Καβάλας, το Εργαστήριο Εδαφολογίας και Θρέψης Φυτών του Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών 'Δημόκριτος' και τέλος το Τμήμα Αξιοποίησης Φυσικών Πόρων και Γεωργικής Μηχανικής του Γ.Π.Α.

Οι υπολογισμοί για τις πληρωμές βασίζονταν αρχικά στην λογική ότι το μέτρο εφαρμόζεται μόνο στο βαμβάκι και συνεπώς αποζημιώνει όλες τις καλλιέργειες της αμειψισποράς με το ίδιο ποσό που υπολογιζόταν στις απώλειες εισοδήματος και την αύξηση του κόστους στο βαμβάκι. Για τον υπολογισμό χρησιμοποιήθηκε ένα κατώφλι ελάχιστων εξόδων για την κρυσταλλική λίπανση. Αν ο παραγωγός δεν παρουσίαζε τιμολόγιο ότι είχε ξοδέψει συγκεκριμένο ποσό για τη βασική και την επιφανειακή λίπανση δεν μπορούσε να πληρωθεί. Η προϋπόθεση της ύπαρξη ενός ελάχιστου κατωφλίου εξόδων λίπανσης δεν μεταβλήθηκε, τουλάχιστον για την κύρια παραλλαγή του μέτρου, καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Αντίθετα, προστέθηκε ο όρος ότι, σε περίπτωση υπολίπανσης, έπρεπε να μειωθεί το ποσό της επιδότησης.

Όταν η δομή του μέτρου άλλαξε και περιλήφθηκαν, ως επιλέξιμες, και άλλες καλλιέργειες, η στρεμματική επιδότηση διαφοροποιήθηκε ανάλογα με την καλλιέργεια της συγκεκριμένης χρονιάς. Το, απαραίτητο για την πληρωμή, κατώφλι ελάχιστων εξόδων λίπανσης διαφοροποιήθηκε επίσης ανάλογα με την καλλιέργεια.

Ενδεικτικά για το βαμβάκι η προβλεπόμενη στρεμματική επιδότηση ήταν αρχικά 7.320 δρχ. με ελάχιστα έξοδα λίπανσης 4.000 δρχ. Το 1996 ήταν 7.830 δρχ. και ελάχιστα έξοδα λίπανσης 6.000 δρχ. εκ των οποίων οι 1.500 – 2.000 δρχ. προορίζονταν για την επιφανειακή. Το 1997, το κατώφλι κόστους της βασικής λίπανσης ανερχόταν στις 1.400 δρχ., της επιφανειακής στις 6.000 δρχ. και η επιδότηση για το βαμβάκι έφτανε στις 9.410 δρχ. ενώ για το σιτάρι στις 1.505 δρχ. το στρέμμα.

Απ' ό,τι φαίνεται στον πίνακα 7, η συντριπτική πλειοψηφία τόσο των εκμεταλλεύσεων που συμμετείχαν όσο και των εκτάσεων που ενισχύθηκαν βρίσκονταν στο νομό Λάρισας. Μόνοι οι συμμετέχοντες του νομού υπερέκλυψαν το στόχο των 250.000 στρεμμάτων που είχε τεθεί αρχικά για όλο τον κάμπο.

Πίνακας 1-7 Εφαρμογή του μέτρου μείωσης της νιτρορρύπανσης κατά την πρώτη περίοδο εφαρμογής

Νομός	Εκμεταλλεύσεις	Έκταση	Μέση ενταγμένη έκταση
Καρδίτσας	377	28.017	74
Λάρισας	2.603	335.964	129
Μαγνησίας	376	61.431	163
Τρικάλων	135	9.185	68
Φθιώτιδας	178	15.542	87
Σύνολο	3.669	450.139	123

Πηγή: Υπ. Γεωργίας, Δ/νση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος, 2000.

Εκείνο που διαπιστώνεται κατ' αρχάς είναι η εντυπωσιακή αποδοχή του μέτρου, κυρίως στο νομό Λάρισας, που, όπως φαίνεται από τους Πιν. 7 και Πίν. 8, περισσότερο από το 10% των εκμεταλλεύσεων με αρδευόμενη έκταση συμμετείχαν στο μέτρο καλύπτοντας πάνω από το 25% της αρδευόμενης έκτασης του νομού. Σημαντική αποδοχή φαίνεται να συνάντησε το μέτρο και στο νομό Μαγνησίας όπου συμμετείχαν πάνω από το 4% των εκμεταλλεύσεων με αρδευόμενη έκταση αλλά με το 25% της αρδευόμενης έκτασης.

Αντίθετα στους άλλους τρεις νομούς, Καρδίτσας, Τρικάλων και Φθιώτιδας που εφαρμόστηκε το μέτρο η αποδοχή ήταν μάλλον μικρή αφού μόλις έφτασε το 3,5 % της αρδευόμενης έκτασης και λίγο παραπάνω από το 2 % των εκμεταλλεύσεων που διέθεταν αρδευόμενη έκταση στην καλύτερη περίπτωση.

Κοινό χαρακτηριστικό φαίνεται να είναι ότι στο μέτρο συμμετείχαν οι μεγαλύτερες σε έκταση εκμεταλλεύσεις (Πίνακας 8) με πλέον εντυπωσιακό το παράδειγμα του νομού Μαγνησίας που ο μέσος όρος της ενταγμένης στο πρόγραμμα έκτασης πλησίαζε το εξαπλάσιο της μέσης, ανά εκμετάλλευση, αρδευόμενης έκτασης, με διαιρέτη, φυσικά, μόνο τον αριθμό των εκμεταλλεύσεων του νομού που διέθεταν αρδευόμενη έκταση 1999/2000.

Πίνακας 1-8 Ποιοτικά χαρακτηριστικά της εφαρμογής του μέτρου της νιτρορρύπανσης

Νομός	Ποσοστό επί του συνόλου των εκμεταλλεύσεων (%)	Ποσοστό επί του συνόλου της έκτασης (%)	Ποσοστό επί του συνόλου των εκμεταλλεύσεων με αρδευόμενη έκταση (%)	Ποσοστό επί του συνόλου της αρδευόμενης έκτασης (%)	Σχέση της μέσης ενταγμένης με τη μέση αρδευόμενη έκταση
Καρδίτσας	2,1	3,1	2,1	3,4	1,6
Λάρισας	9,4	17,8	11,6	28,8	2,5
Μαγνησίας	2,2	8,5	4,3	25,0	5,8
Τρικάλων	0,9	1,5	0,9	2,2	2,3
Φθιώτιδας	0,7	1,2	1,1	2,2	2,1

Πηγές: Υπ. Γεωργίας, Δ/ση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος, 2000, ΕΣΥΕ, Απογραφή Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1999/2000. Επεξεργασία του συγγραφέα.

Από τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα φαίνεται ότι υπήρχε μια δυσκολία την αποδοχή από την πλευρά των παραγωγών, που η κύρια αιτία της φαίνεται να ήταν στον όρο για εγκατάσταση αμειψισποράς αποκλειστικά με φθινοπωρινά σιτηρά. Το Τυπικό Ακαθάριστο Κέρδος (Τ.Α.Κ.) (ΕΕ, 2000)⁶ του 1994 από το σκληρό σίτο (την καλύτερη περίπτωση λόγω της αυξημένης επιδότησης) ήταν 58 ECU το στρέμμα, για την περιφέρεια της Θεσσαλίας όταν από το βαμβάκι ήταν, αντίστοιχα, 233,5 και το αραβόσιτο 117,5 στη ίδια περιφέρεια. Η εισοδηματική διαφορά ήταν σημαντική. Πέραν αυτού η εφαρμογή της Κ.Ο.Α. των σιτηρών, όπου η στρεμματική επιδότηση (διόλου αμελητέα στην περίπτωση του σκληρού σίτου, αφού στα άλλα σιτηρά το Τ.Α.Κ. κατά μέσον όρο έφτανε τα 30 ECU το

⁶ Η περίοδος αναφοράς για τον υπολογισμό ήταν οι γεωργικές περίοδοι 1993/94, 1994/95 και 1995/96) και σ' αυτούς περιλαμβάνονται και οι επιδοτήσεις των Κ.Ο.Α. Πληρύτερη παρουσίαση του μεγέθους και του υπολογισμού του Τ.Α.Κ. στο κεφάλαιο 5 της παρούσας.

στρέμμα) εξαρτιόταν από την προηγούμενη καλλιέργεια των ειδών αυτών, δηλαδή από ατομικά 'δικαιώματα'. Για τις εκμεταλλεύσεις που το βαμβάκι ήταν μονοκαλλιέργεια, όπως συνέβαινε στις μικρές κυρίως που δεν διέθεταν μεγάλες εκτάσεις, και δεν ήταν κάτοχοι τέτοιων ποσοτώσεων, ήταν δύσκολη, συνεπώς, η εφαρμογή του όρου της αμειψισποράς αφού δεν δικαιούνταν να εισπράξουν ούτε την επιδότηση του σκληρού σίτου. Ενισχυτικό της παραπάνω άποψης είναι και το γεγονός ότι στους νομούς Λάρισας και Μαγνησίας, όπου απέμεναν μη αρδευόμενες εκτάσεις, η απορρόφηση ήταν μεγαλύτερη από τους νομούς Τρικάλων και Καρδίτσας όπου δεν υπήρχαν μη αρδευόμενες εκτάσεις για να μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν για την ξηρική αμειψισπορά. Η αλλαγή των όρων που έδινε τη δυνατότητα να καλλιεργούνται και αρδευόμενες καλλιέργειες έκανε ευκολότερη την αποδοχή το οποίο αντανακλάται και στην πορεία της απορρόφησης των διαθέσιμων πόρων που, το 1997, με την εφαρμογή των νέων, χαλαρότερων, όρων γνώρισε αύξηση.

Ο σημαντικός βαθμός αποδοχής του μέτρου θα μπορούσε επίσης να αποδοθεί στην εκτεταμένη κινητοποίηση ιδιωτών και συνεταιρισμών προμηθευτών εισροών και πάροχων υπηρεσιών οι οποίοι διέβλεψαν την ευκαιρία να επωφεληθούν από την εισαγωγή μιας νέας τεχνολογίας όπως τα κρυσταλλικά λιπάσματα, τα οποία διακινούσαν σε αρκετά υψηλότερη τιμή ανά μονάδα λιπάσματος. Ήταν, άλλωστε, πρόσφατη και η απελευθέρωση της αγοράς των λιπασμάτων που είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της τιμής των συμβατικών λιπασμάτων, αφού έπαυσε η επιδότησή τους (Μπέοπουλος, 1999). Το μέτρο, όμως, δημιούργησε και μια αγορά παροχής υπηρεσιών και συγκεκριμένα συμβουλών μέσω των σχεδίων περιβαλλοντικής διαχείρισης που υποχρεωτικά έπρεπε να καταρτιστούν από γεωπόνους. Αυτές οι δυο ευκαιρίες επέκτασης των εργασιών των επαγγελματιών αλλά και των συνεταιρισμών που δραστηριοποιούνταν στο χώρο της εμπορίας εισροών και υπηρεσιών προκάλεσαν τη έντονη παρέμβασή τους και τη δημιουργία 'υπηρεσιών γεωργικών εφαρμογών' για τη διάδοση του μέτρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι από πλευράς των ιδιωτών παρεχόταν τεχνική στήριξη στις Διευθύνσεις Γεωργίας, όπως λογισμικό για την καταχώρηση και παρακολούθηση των

συμμετεχουσών εκμεταλλεύσεων, για να διευκολυνθεί η εφαρμογή του μέτρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι στους νομούς που δεν υπήρξε, για διάφορους λόγους, παρόμοια δραστηριοποίηση των επαγγελματιών, η συμμετοχή στο μέτρο ήταν σημαντικά μικρότερη.

Οι αλλαγές στη δομή του μέτρου, δηλαδή στην επιλεξιμότητα, στις ενισχυόμενες πρακτικές αλλά και στη στόχευση ήταν διαχρονικά συχνές και σημαντικές. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι, ενώ ο αρχικός σχεδιασμός ήταν για ένα πρόγραμμα που επικέντρωνε, με την εφαρμογή συγκεκριμένων πρακτικών σε πιλοτικό επίπεδο, στην αντιμετώπιση ενός ειδικού περιβαλλοντικού προβλήματος στην περιοχή που είχε εντοπιστεί, αργότερα, με την επέκτασή του και τη διεύρυνση των ενισχυόμενων πρακτικών, δεν διατηρούσε τον πιλοτικό του χαρακτήρα. Κατά τη διάρκεια της τελευταίας περιόδου εφαρμογής που εξετάζεται στην παρούσα εργασία φαίνεται ότι το μέτρο της νιτρορρύπανσης προσομοίαζε περισσότερο σε ένα ολοκληρωμένο τοπικό πρόγραμμα αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργεί η γεωργία στο Θεσσαλικό πεδίο αφού η στόχευσή του διευρύνθηκε πέραν της προστασίας των υπόγειων υδάτων και άγγιξε περισσότερα ζητήματα όπως η διαχείριση των υδάτων αλλά και η προστασία των επιφανειακών υδροφορέων, η διάβρωση των εδαφών, η προστασία του τοπίου, η βιοποικιλότητα. Σταδιακά καταρτίστηκε, με υπόβαθρο την επιτυχημένη από πλευράς αποδοχής εκδοχή του μέτρου, ένα σχήμα από παράλληλα μικρά πιλοτικά πολλαπλής στόχευσης μέτρα που περιελάμβαναν ακόμα και πειραματισμούς, χωρίς να μετατοπίζεται το βάρος του μέτρου από τον κύριό του στόχο. Δυστυχώς το μέτρο στην ολοκληρωμένη του εκδοχή δεν μπορεί να αξιολογηθεί ούτε καν ως προς την απορρόφηση αφού τα συναφή διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν σε επίπεδο μέτρου και δεν επιτρέπουν τη σύγκριση μεταξύ των προαναφερθεισών εκδοχών του.

Η χαλάρωση της απαίτησης για ξηρική αμειψισπορά και η δυνατότητα αμειψισποράς με άλλη αρδεύομενη καλλιέργεια όπου υπήρχε νερό καθώς και η απαγόρευση ξηρικής καλλιέργειας πάνω από 2 φορές παρά μόνο μετά από ειδική άδεια, πρακτικά εξαίρεσε την εξοικονόμηση του νερού από τους στόχους

του προγράμματος. Η προϋπόθεση της ύπαρξης διαθέσιμου νερού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μάλλον παράδοξη σε μια περιοχή, τον Θεσσαλικό κάμπο, όπου το πρόβλημα της χρόνιας έλλειψης νερού είναι κοινός τόπος εδώ και πολλά χρόνια. Φαίνεται ακόμα πιο παράδοξη μια τέτοια προϋπόθεση σε μια χώρα με την άνιση κατανομή των βροχοπτώσεων και διαθέσιμων υδατικών πόρων της Ελλάδας. Και από την άλλη, παρά το γεγονός ότι σε καμιά περιοχή της χώρας δεν μπορεί σοβαρά κάποιος να ισχυριστεί ότι υπάρχει αφθονία νερού όταν μόλις λίγα χιλιόμετρα παρακάτω υπάρχει χρόνια έλλειψη, πολύ δύσκολα οι τοπικές αρχές θα απαιτούσαν την επιβολή ενός περιορισμού στους παραγωγούς της περιοχής τους όπως η υποχρέωση εφαρμογής ξηρικής αμειψισποράς.

Ο περιορισμός της αμειψισποράς με ξηρική καλλιέργεια, η απαγόρευση της υπολίπανσης όπως και η απαίτηση για ένα κατώφλι ελάχιστων έξοδων θρέψης αποσκοπούσαν στην αποφυγή επανάληψης του φαινομένου 'free rider'. Η εκμετάλλευση του συγκεκριμένου μέτρου δηλαδή από μερίδα ιδιοκτητών ή διαχειριστών γης οι οποίοι είτε σκόπευαν να επωφεληθούν απλώς είτε ήδη είχαν εγκαταλείψει την καλλιέργεια των εκτάσεών τους, προσποριζόμενοι ένα σημαντικό εισόδημα από την εγκαταλελειμμένη γη. Παρά λοιπόν το αυτονόητο της σκοπιμότητας παρόμοιων περιορισμών, ας μην παραβλέπεται ότι δεν παύουν να έχουν επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα του μέτρου ως προς την περιβαλλοντική προστασία αλλά και τη σταθεροποίηση ή και μείωση της παραγωγής αφού ουσιαστικά έθεταν όρια στη διαδικασία «εκτατικοποίησης» της παραγωγικής διαδικασίας.

Ο «εκπαιδευτικός» ρόλος του μέτρου του περιορισμού της νιτρορρύπανσης, ωστόσο, δύσκολα θα μπορούσε να αμφισβητηθεί. Σε μια περίοδο που η αγορά και οι παραγωγοί προσπαθούσαν να βρουν νέο σημείο ισορροπίας μετά την απελευθέρωση της πρώτης και την αύξηση των τιμών των λιπασμάτων το 1991, το μέτρο παρενέβαινε στη διαχείριση της θρέψης προτείνοντας ένα νέο τύπο λιπάσματος και διαφορετικές πρακτικές εφαρμογής και, μάλιστα, σε μια περιοχή εντατικής, κατ' εξοχήν, χρήσης εισροών. Η εφαρμογή του μέτρου, της μείωσης της ποσότητας του χορηγούμενου αζώτου χωρίς ουσιαστική μεταβολή των αποδόσεων, συντέλεσε στην αλλαγή των

πρακτικών σχεδόν όλων των παραγωγών, όχι μόνο των συμμετεχόντων στο μέτρο. Η διασπορά όμως, και το εκτεταμένο πεδίο, της εφαρμογής έκανε ιδιαίτερα δύσκολη τη διαπίστωση του περιβαλλοντικού αποτελέσματος. Αν ο στόχος ήταν και επιδεικτικός – αποδεικτικός της ευεργητικής επίδρασης των προωθούμενων πρακτικών στο περιβάλλον, δεδομένης της μεγάλης διασποράς της ρύπανσης, θα ήταν απαραίτητος ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Με δεδομένη την επέκταση του πεδίου εφαρμογής σε όλον το Θεσσαλικό κάμπο, η έκταση της εφαρμογής ήταν τελικά μικρή για να τεκμηριωθεί η θετική περιβαλλοντική επίδραση του μέτρου. Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένο ως μέτρο για την προώθηση της μείωσης της υπερβολικής χρήσης των λιπασμάτων αφού κατέδειξε ότι ήταν ουσιαστικά ανορθολογική αλλά δεν μπόρεσε να 'πείσει' ότι συνετέλεσε στη μείωση των επιπτώσεων της στο περιβάλλον.

Η άμβλυνση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων των αλλαγών του 1992 στην Κ.Α.Π. ήταν ο τρίτος σκοπός της εφαρμογής των αγροπεριβαλλοντικών προγραμμάτων στην Ε.Ε. Παρά το ότι δεν αναφερόταν στα εθνικά εφαρμοστικά κείμενα δεν έπαυε, αυτός ο στόχος, να 'δεσμεύει' και το ελληνικό αγροπεριβαλλοντικό πρόγραμμα. Το συγκεκριμένο μέτρο, σε όλες του τις εκδοχές, δεν μπόρεσε να παίξει παρά μόνο περιορισμένα, αυτόν το ρόλο. Για να μπορέσει να έχει σημαντική επίδραση στο εισόδημα του συνόλου των παραγωγών θα έπρεπε η εφαρμογή του να είναι πολύ πιο εκτεταμένη. Θα έπρεπε όμως και η στόχευσή του να είναι διαφορετική αν μέσα στις επιδιώξεις του ήταν να είναι κοινωνικά δίκαιο. Η συνέχιση, ουσιαστικά, της ενίσχυσης περιοχών της χώρας, παραγωγικών κλάδων και εκμεταλλεύσεων που, στα χρόνια εφαρμογής της Κ.Α.Π. στην Ελλάδα, έχουν επωφεληθεί σημαντικά περισσότερο από άλλες, με δεδομένο το περιορισμένο των διαθέσιμων πόρων, είναι αμφίβολο αν προάγει τη δίκαιη κατανομή τους.

1.2.3.5 Το μέτρο της διατήρησης απειλούμενων τοπικών φυλών ζώων.

Το τελευταίο από τα μέτρα που εφαρμόστηκαν ήταν, το 1997, αυτό της ενίσχυσης στην εκτροφή τοπικών απειλούμενων φυλών αγροτικών ζώων.

Ο κύριος στόχος του ήταν η προστασία της βιοποικιλότητας μέσω της διατήρησης της γενετικής ποικιλομορφίας του ζωικού κεφαλαίου. Η διατήρηση των φυλών, σε περιοχές στις οποίες έχουν ήδη περάσει τη διαδικασία της προσαρμογής, σε συνδυασμό με την εκτατική διαδικασία εκτροφής, αναμενόταν να συμβάλλει στην προστασία των φυσικών πόρων του περιβάλλοντος και του αγροτικού τοπίου. Η επιλογή των προσαρμοσμένων στο τοπικό περιβάλλον φυλών σημαίνει ότι οι παρεμβάσεις στο περιβάλλον για τη δημιουργία ευνοϊκών για τα ζώα συνθηκών θα ήταν οι μικρότερες δυνατές συνεπώς θα μειώνονταν στο ελάχιστο δυνατό οι επιπτώσεις της εκτροφής.

Στην Ελλάδα είχαν καταγραφεί 31 φυλές αγροτικών ζώων για τις οποίες υπήρχε ανάγκη διατήρησης. Η κατάσταση περιγράφεται στον παρακάτω πίνακα 9, τουλάχιστον ως προς τα βοοειδή, τα αιγοπρόβατα και τα ιπποειδή. Έλλειψη στοιχείων για αυτόχθονες φυλές χοίρων και όνων, εμπόδισε την κατάρτιση ενός καταλόγου που να περιλαμβάνει και αυτά τα είδη.

Πίνακας 1-9 Κατάλογος των προς διατήρηση φυλών αγροτικών ζώων στην Ελλάδα.

Είδος	Κατάσταση των προς διατήρηση φυλών		
	Υπό εξαφάνιση	Επισφαλής	Ευαίσθητη
Βοοειδή	Τήνου Κέας Κατερίνης Συκιάς	Ελληνικός βούβαλος	Ελληνική Βραχυκερατική
Πρόβατα	Καταφυγίου Ρουμλουκίου Χαλκιδικής Ικαρίας Λευκίμης Κατσικά Άργους	Ζακύνθου Φλωρίνης-Πελαγονίας Σαρακατσάνικο	Σκοπέλου Κύμης Χίου Αγρινίου Δράμας Θράκης Καλαρρύτεκο Πηλιορείτικο
Αίγες			Σκοπέλου
Ιπποειδή	Ηλείας	Σκύρου	

	Πηνείας Θεσσαλίας	Πίνδου Μεσσαρά	
--	----------------------	-------------------	--

Σύνοψη

Είδος ζώου	Κατάσταση των προς διατήρηση φυλών			Σύνολο
	Υπό εξαφάνιση	Επισφαλής	Ευαίσθητη	
Βοοειδή	4	1	1	6
Πρόβατα	7	3	8	18
Αίγες			1	1
Ιπποειδή	3	3		6
Σύνολο	14	7	10	31

Πηγή: Υπ. Γεωργίας, Δ/νση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος, 2000

Το μέτρο πρόβλεπε την ενίσχυση των παραγωγών για τη εκτροφή ατόμων από τις προς διατήρηση φυλές και την αύξηση του πληθυσμού κατά ένα ποσοστό που ποίκιλε ανάλογα με την κατάσταση της φυλής στην οποία ανήκαν τα άτομα.

Κατάσταση των προς διατήρηση φυλών

Είδος	Υπό εξαφάνιση	Επισφαλής	Ευαίσθητη
Βοοειδή	25%	15%	10%
Πρόβατα	20%	15%	10%
Αίγες			10%
Ιπποειδή	2 πουλάρια	Διατήρηση	

Η τεκμηρίωση για την καθαρότητα των ατόμων αλλά και η παρακολούθηση του προγράμματος γινόταν από τα Περιφερειακά Κέντρα Γενετικής Βελτίωσης. Πέραν αυτών υπήρχε και η απαίτηση της διατήρησης εκτατικών συνθηκών εκτροφής με κυριότερη υποχρέωση τον περιορισμό της βοσκοφόρτωσης κάτω από τις 1,25 ζωικές μονάδες στο εκτάριο. Επιτρεπόταν δηλαδή διπλάσια από τη μέση βοσκοφόρτωση, που για το σύνολο της χώρας το έτος 1999/2000 ήταν 0,615 Ζωικές Μονάδες ανά εκτάριο.

Στο μέτρο, στα δύο χρόνια εφαρμογής, υπήχθησαν 909 συμβάσεις και εντάχθηκαν 26.892 εκτρεφόμενα ζώα που αντιστοιχούν σε 6.414 ζωικές μονάδες⁷. Ξεπέρασε έτσι το μισό του στόχου που ήταν περίπου 11.500 ζωικές μονάδες. Αναλυτικά η απορρόφηση του μέτρου δίνεται στον πίνακα 10.

⁷ Συντελεστές μετατροπής ζωικών μονάδων: Αγελάδες και Ιπποειδή 1, Βούβαλοι 0,85, Αιγοπρόβατα 0,15

Πίνακας 1-10 Εφαρμογή του μέτρου της διατήρησης απειλούμενων τοπικών φυλών ζώων

Είδος	Φυλή	Συμβάσεις	Κεφαλές	Ζωικές μονάδες
ΒΟΟΕΙΔΗ	Κατερίνης	10	688	688,0
	Ελληνικός Βούβαλος	11	733	733,0
	Ελληνική Βραχυκερατική	24	533	533,0
ΠΡΟΒΑΤΑ	Ικαρίας	1	20	3,0
	Κατσικά	5	1169	175,4
	Αργους	12	1067	160,1
	Ζακύνθου	9	622	93,3
	Φλώρινας- Πελαγονίας	2	407	61,1
	Σαρακατσάνικο	2	200	30,0
	Σκοπέλου	37	1910	286,5
	Χίου	81	6359	953,9
	Αργινίου	3	445	66,8
	Θράκης	2	129	19,4
	Καλαρρύτεκο	16	2968	445,2
	Πηλιορίτικο	39	2256	338,4
ΑΙΓΕΣ	Σκοπέλου	53	6332	949,8
ΙΠΠΟΕΙΔΗ	Πηνείας	139	182	182,0
	Θεσσαλίας	165	260	260,0
	Σκύρου	71	166	166,0
	Πίνδου	130	226	226,0
	Μεσσαρά	97	154	154,0

Πηγή: Υπ. Γεωργίας, Δ/νση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος, 2000

Το μέτρο κάλυψε τις μισές από τις υπό εξαφάνιση φυλές, όλες τις επισφαλείς και 8 από τις 10 ευαίσθητες. Δεν εντάχθηκαν στο μέτρο άτομα των φυλών βοοειδών Τήνου, Κέας, Συκιάς, των φυλών προβάτου Καταφυγίου, Ρουμλουκίου, Χαλκιδικής, Λευκίμης, Κύμης και Δράμας, των Ιπποειδών Ηλείας παρά την προσπάθεια να εντοπισθούν καθαρόαιμα άτομα.

Πίνακας 1-11 Κατανομή των συμβάσεων και των ΖΜ στις κατηγορίες προς διατήρηση φυλών

Κατάσταση φυλής	Συμβάσεις		Κεφάλια	Ζωικές Μονάδες	
Υπό εξαφάνιση	332	(36,5%)	3.386	1.468,4	(22,5%)
Επισφαλής	322	(35,4%)	2.508	1.463,4	(22,4%)
Ευαίσθητη	255	(28,1%)	20.932	3.592,9	(55,1%)
Σύνολο	909			6.524,7	

Πηγή: Υπ. Γεωργίας, Δ/νση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος, 2000. Επεξεργασία του συγγραφέα

Κατά τη σύναψη των συμβάσεων φαίνεται να δόθηκε αρκετό βάρος στην εξασφάλιση της ένταξης ατόμων από τις περισσότερες απειλούμενες φυλές. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πάνω από το 2/3 των συμβάσεων να αφορά άτομα φυλών υπό εξαφάνιση και επισφαλών. Όπως ήταν φυσικό, όμως, ο αυξημένος αριθμός των ατόμων στις ευαίσθητες φυλές, ακόμα και με το μικρό ποσοστό αύξησης που ενισχυόταν (10% έναντι 20-25% ή 10-15%), είχε σαν αποτέλεσμα την αυξημένη εκπροσώπηση των ευαίσθητων φυλών.

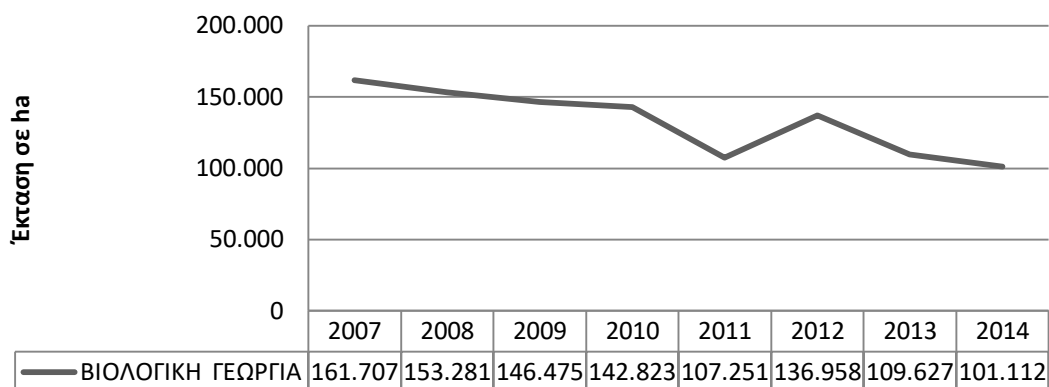
Η εξέλιξη της εφαρμογής της αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα

	1995-1998	2000-2006	2007-2013
Βιολογική γεωργία	Έναρξη	Συνέχιση	Συνέχιση
Βιολογική κτηνοτροφία		Έναρξη	Συνέχιση
Μείωση της νιτρορρύπανσης γεωργικής προέλευσης	Έναρξη σε μια Ζώνη Ευπρόσβλητη στα νιτρικά.	Επέκταση σε 4 Ζώνες Ευπρόσβλητες στα νιτρικά.	Συνέχιση
Προστασία υδροτοπικών συστημάτων		Έναρξη σαν 4 διαφορετικά μέτρα	Ενοποίηση σε ένα μέτρο
Εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας		Έναρξη	Συνέχιση
Προστασία ζωικών γενετικών πόρων			Έναρξη
Ανακατασκευή αναβαθμίδων σε επικλινείς εκτάσεις για την προστασία των εδαφών από τη διάβρωση		Έναρξη	Συνέχιση αλλά σαν ενίσχυση μη παραγωγικών επενδύσεων
Προστασία του παραδοσιακού ελαιώνα της Άμφισσας		Έναρξη	Συνέχιση
Διατήρηση του παραδοσιακού αμπελώνα της νήσου Θήρας		Έναρξη	Συνέχιση (μέρος εντάχθηκε στην ενίσχυση μη παραγωγικών επενδύσεων)

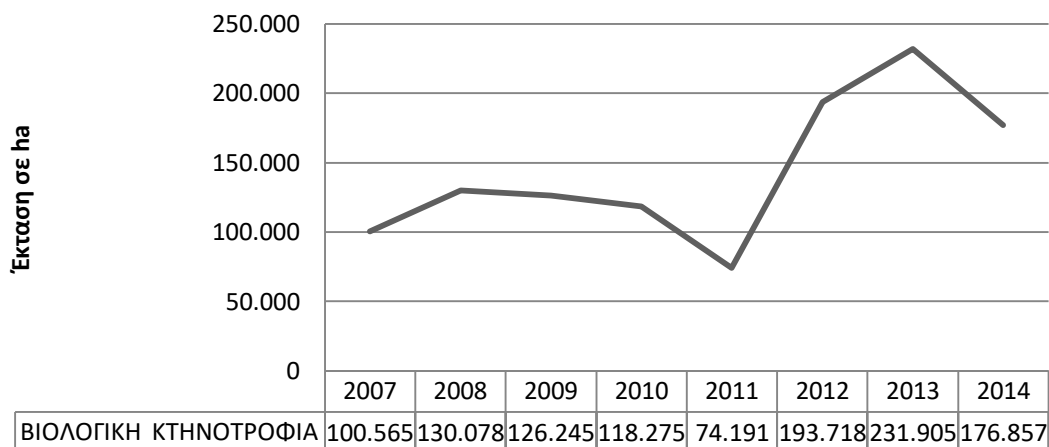
	1995-1998	2000-2006	2007-2013
Πρόγραμμα απειλούμενων με εξαφάνιση φυλών αγροτικών ζώων	Έναρξη	Συνέχιση	Συνέχιση
Διατήρηση εκτατικών καλλιεργειών που κινδυνεύουν από γενετική διάβρωση		Έναρξη	Συνέχιση
Συστήματα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης σε μη-τρόφιμα			Έναρξη
Διατήρηση γεωργικών εκτάσεων για την προστασία της άγριας ζωής		Έναρξη	Συνέχιση (μέρος εντάχθηκε στην ενίσχυση μη παραγωγικών επενδύσεων)
Διατήρηση και αποκατάσταση φυτοφρακτών		Έναρξη	Διακόπηκε
Μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών	Έναρξη	Συνέχιση (Μόνο με τους αρχικούς συμμετέχοντες)	Συνέχιση (Μόνο με τους αρχικούς συμμετέχοντες)
Προστασία του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου της Ζακύνθου			Ακυρώθηκε

Εκτάσεις ενταγμένες στα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα κατά την τελευταία προγραμματική περίοδο

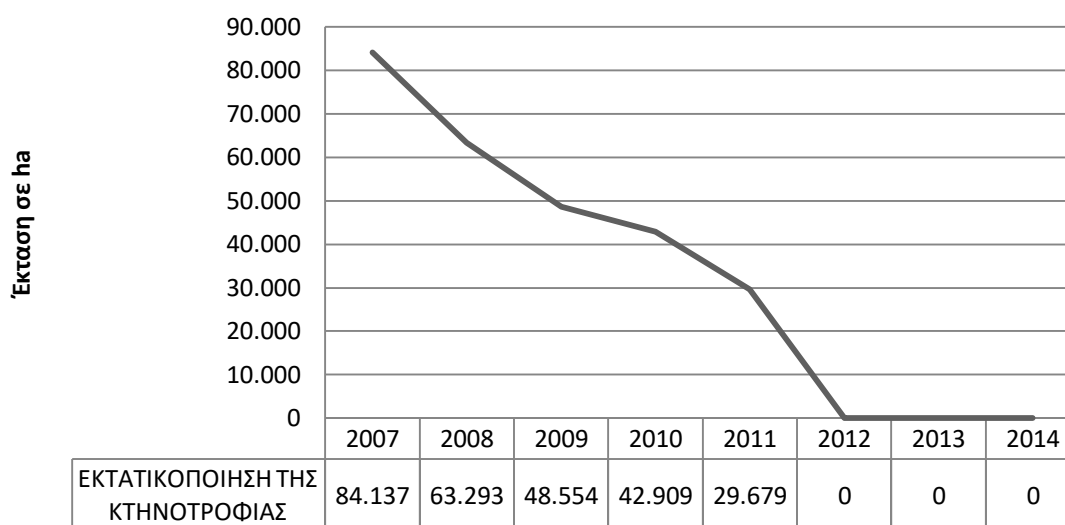
ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ



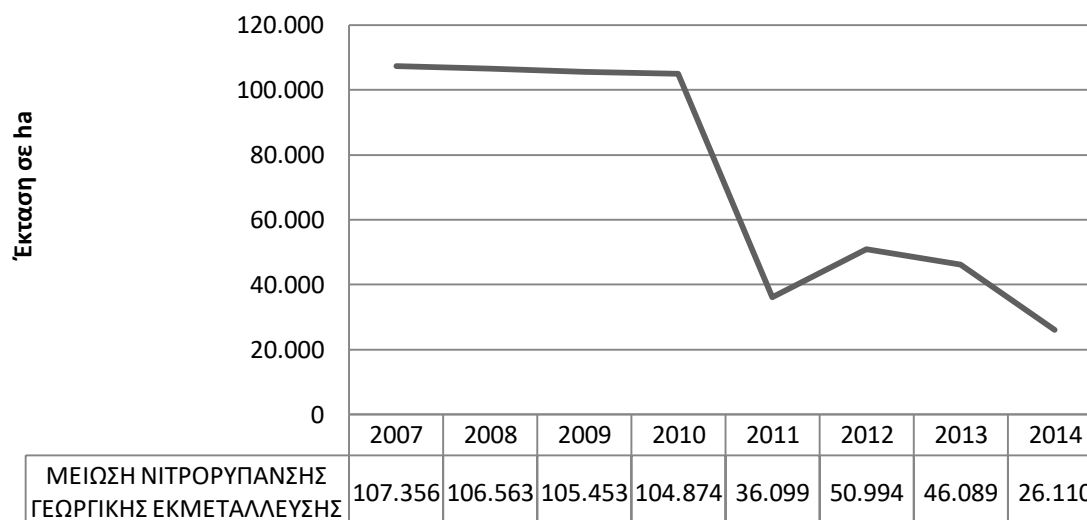
ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ



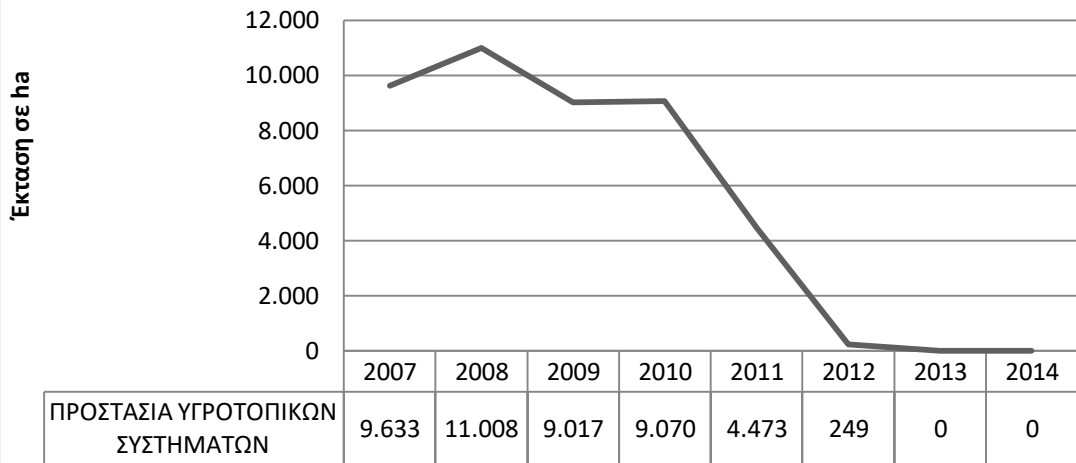
ΕΚΤΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ



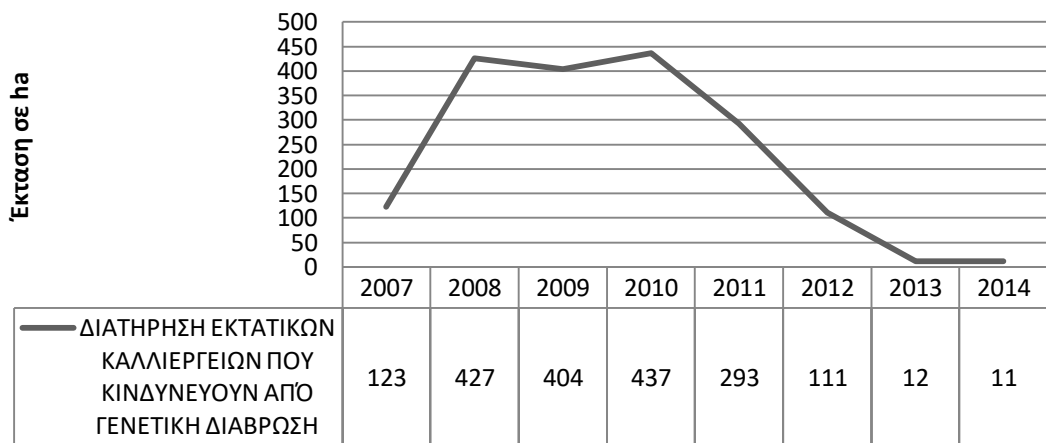
ΜΕΙΩΣΗ ΝΙΤΡΟΥΠΑΝΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ



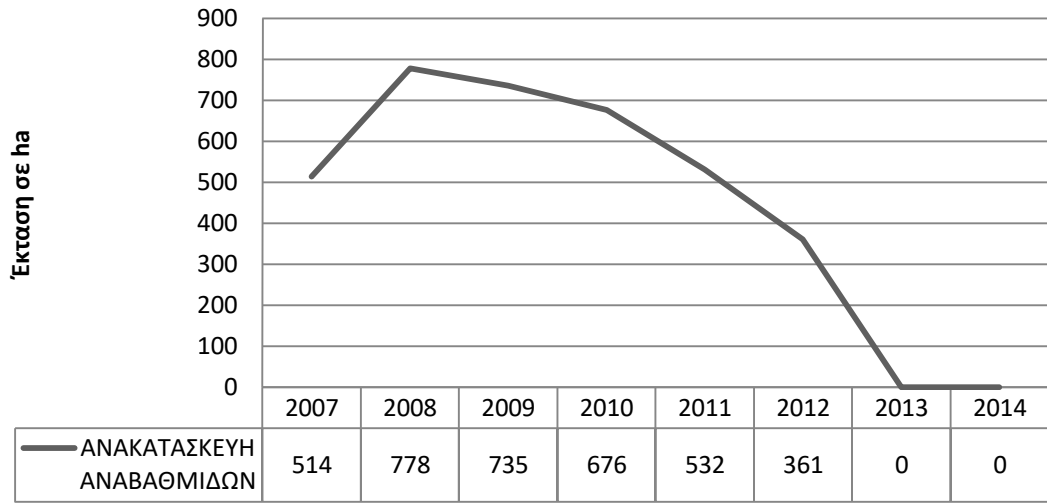
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΥΓΡΟΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ



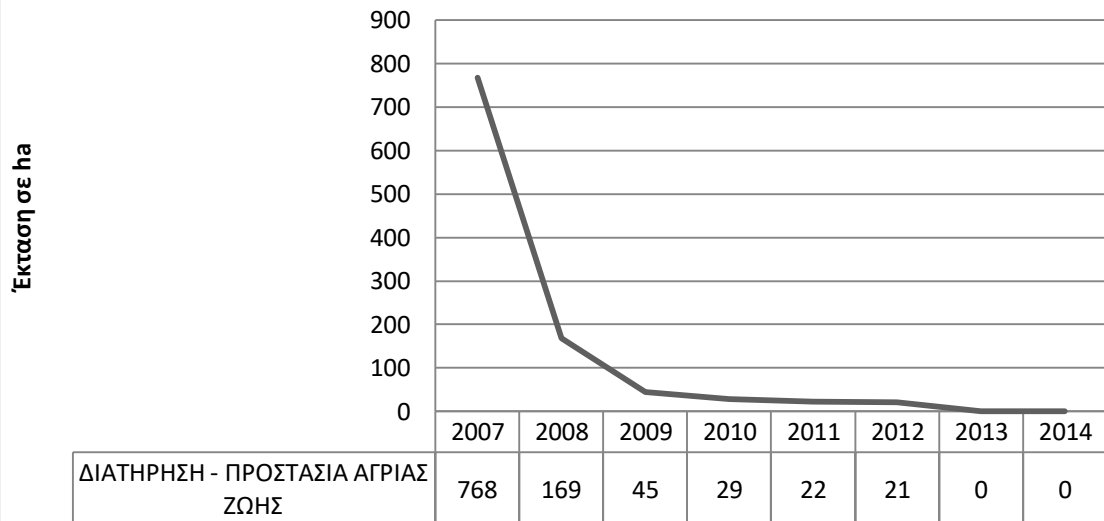
ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΕΚΤΑΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΠΟΥ ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΝ ΑΠΟ ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΔΙΑΒΡΩΣΗ



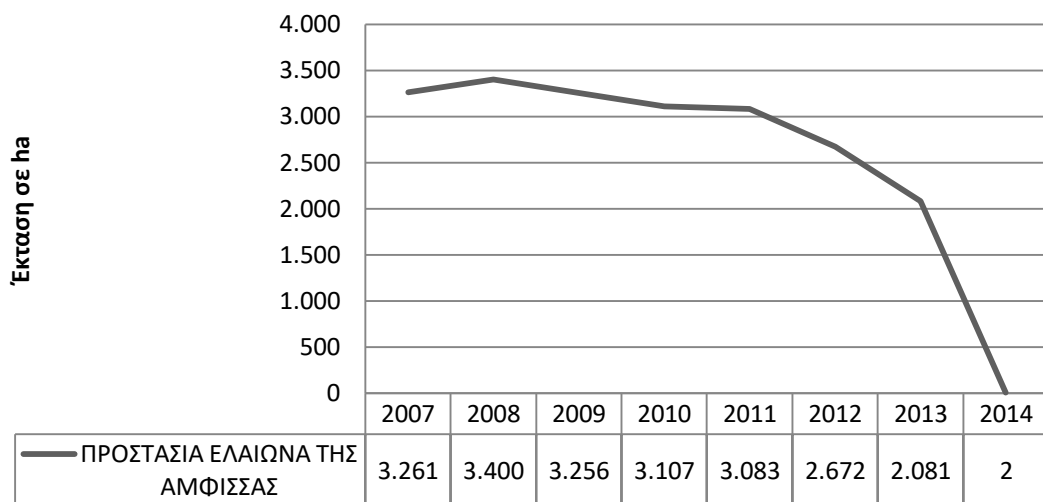
ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΑΝΑΒΑΘΜΙΔΩΝ



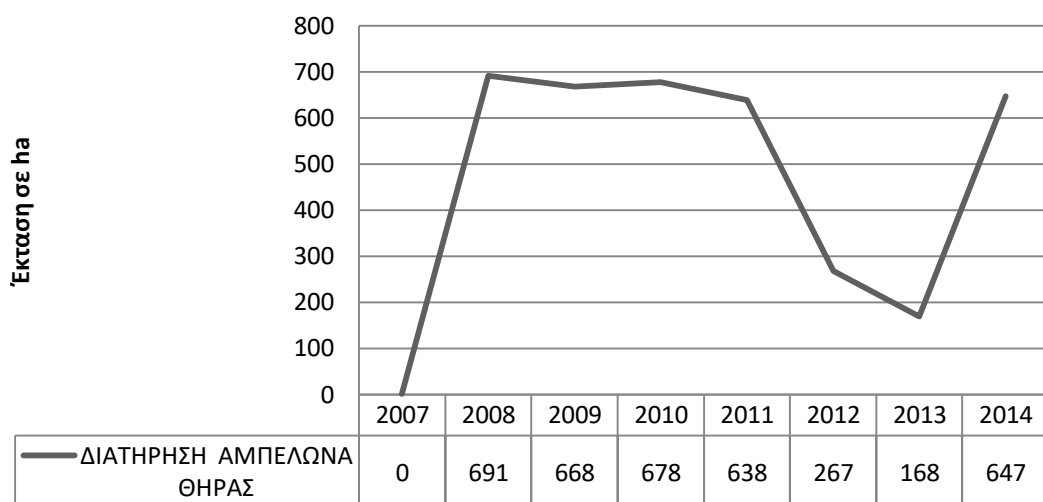
ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ



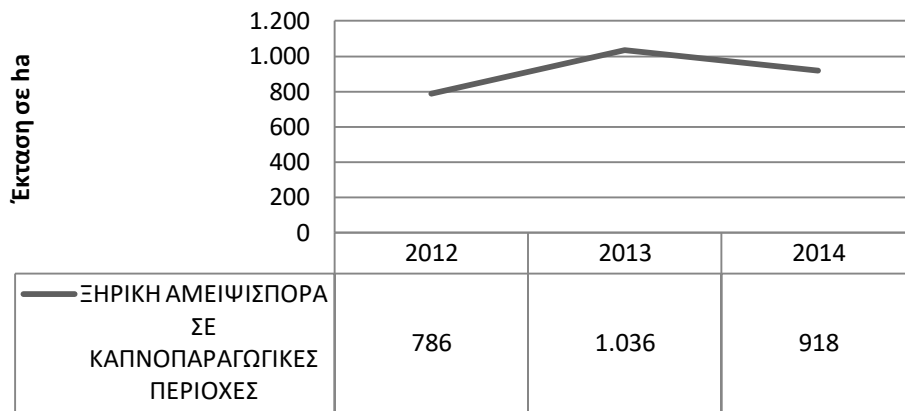
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΕΛΑΙΩΝΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΣΑΣ



ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΑΜΠΕΛΩΝΑ ΘΗΡΑΣ



ΞΗΡΙΚΗ ΑΜΕΙΨΙΣΠΟΡΑ ΣΕ ΚΑΠΝΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ



ΣΟΔ ΒΑΜΒΑΚΙ, ΚΑΠΝΟΣ, ΖΩΟΤΡΟΦΕΣ & ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ

